

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 24.08.2022

Revizyon Talebi: 14.10.2022

Son Revizyon: 17.10.2022

Kabul: 21.09.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kadın Araştırmalarında Meta-Diyalojik Yöntem Arayışları: Bir Alan Deneyimi Olarak *Otoetnografi*

Seeking Meta-Dialogical Method in Women's Research: Autoetnography As a Field Experience

Beyza Huriye TURGUT¹

Öz

Bu çalışma, alan araştırmalarında feminist yöntem ile kadınlara dair anlatı tekniğini ve metodolojiye ilişkin bilgi edinme yollarını tartışmaktadır. Etnometodolojik bir teamülle, kadın bireylerin kişisel tecrübelerine dayalı nitel kategoride bulunan feminist araştırma yöntemi, alanda hem araştırmacı hem de katılımcı olarak kadınları merkeze almaktadır. Bu doğrusal ilişki, eşitlikçi bilgi akışının gelişmesine olanak tanırken, alanda kurulan karşılıklı diyaloga dayalı iletişimin de seyrini belirlemektedir. Fakat, cinsiyet çalışmalarında “iz sürücü” olarak alanda bilgi edinmeye çalışan sosyal araştırmacılar, hala feminist araştırma yönteminin epistemolojik geçerliliği üzerine zorluk çekmektedirler. Şüphesiz, bu durum, kadınların tarih sahnesinden tecrit edilmeleriyle beraber, özne konumuna getirilmemiş olmaları gibi katmanlı bir problematik olarak önemini koruyan bir konudur. Sözlü anlatı ve bellek, cinsiyet çalışmalarında salt bilgiyi edinmede araçsal nitelik taşımasının yanı sıra, yöntemi biçimlendirmede de kurucu işleve sahiptir. Karşılıklı etkileşime dayalı olan konuşma ve anlatı, belleği onarma anlamında önemli bir görev üstlenirken, yeni bir tarih yazımı konusunda da oldukça işlevsel bir tekniktir. Kadınların deneyimleri arasında benzerliğe yönelik geçmiş yaşantı ve hala sürmekte olan eylemler, var olana ayna tutmaktan ziyade aktif katılımı gerektirmektedir. Bu istinat noktası, otoetnografiden beslenen özdeşünümelliği (*self-reflexivity*) zorunlu kılan *içeriden bakışı* (insider) varsaymakta ve karşılıklı anlaşılma ediminin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Buradan hareketle çalışma, *Polijini* türü evlilik (aynı anda birden çok kadınla evlilik) biçimi olan *Kuma* olgusunu merkeze alıyor. Yüksek Lisans tez çalışmasındaki sürece dayanan bu makale, sosyal bir araştırmacı olarak yaşanan zorluklar ve deneyimlenen alan sürecini konu edinmektedir. Eleştirel feminist araştırma yöntemini benimseyen kadınların alanda yaşadığı zorluklara karşı; “kadın öznelerin kendileri hakkında bilgi edinmede nasıl bir yol izlemeleri gerektiği” problematiğine karşı *betimleyici* (descriptive) bir tartışma yürütülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Feminist yöntem, Alan deneyimi, Nitel yaklaşımda diyalojik epistemoloji

Abstract

This study discusses the feminist method, the narrative techniques of women in field studies, and ways to obtain information about the feminist method. The feminist research method is based on the personal experiences of female subjects and uses an ethnomethodological convention, focusing on women as both researchers and participants in the field. While this linear relationship allows an egalitarian information flow to develop, it also determines the course of communication based on mutual dialogue established in the field. However, social researchers trying to gain knowledge in the field as “trackers” in gender studies still have difficulties regarding the epistemological validity of the feminist research method. Undoubtedly, this situation maintains its importance as a layered problematic due to women not having yet

¹ Sorumlu Yazar: Beyza Huriye Turgut, Doktorant İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi/Halkla İlişkiler ve Tanıtım, İstanbul, Türkiye. E-posta: huriyeturgut@ogr.iu.edu.tr ORCID: 0000 0003 0204 9994

Atf: Turgut, B.H. (2022). Kadın araştırmalarında meta-diyalojik yöntem arayışları: Bir alan deneyimi olarak *otoetnografi*. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 111–140. <https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1166272>

been brought into the position of subjects despite being isolated from the stage of history. In addition to being instrumental in acquiring knowledge in gender studies, oral narratives and memories also have a founding function in shaping this method. While speaking, being based on mutual interaction, plays an important role in repairing memory, it is also a very functional technique for writing a new historiography. Past experiences and ongoing actions about the similarities among women's experiences require active participation rather than mirroring the existing. This point of reference takes the "insider" into consideration, namely by developing self-reflexivity based on autoethnography and includes those who promote the behavior of thoughtfulness. From this point of view, the study focuses on the *kuma* [concubine/second wife] phenomenon, a form of polygyny (marriage with more than one woman at the same time). Based on the process regarding the master's thesis, this article deals with the difficulties experienced as a social researcher and what is experienced in the field. In the face of the difficulties experienced by women who adopt the critical feminist research method, this article conducts a descriptive discussion on the problematic of what female subjects should watch for with regard to obtaining information about themselves.

Keywords

Feminist method, Field experience, Dialogic epistemology, Qualitative approach

Giriş

Akademik literatürde ve tarihte kadın kimliğinin görünürlük kazanması, feminist yöntem ve araştırmaya dayalı çabanın sonucudur. Bu durum, aynı zamanda pratik yaşantı dünyasından beslenerek ampirik bilgi dolayısıyla elde edilen kadınlara mahsus deneyimleri içeren sosyolojik, tarihsel, politik, kültürel, iletişimsel ve felsefi alanı beslerken aynı zamanda kurucu niteliğe sahip olan eril söylem odaklı disiplinleri de dönüşüme uğratmaktadır. Ne var ki, sosyal bilimlerin çatısı altında devam eden bir problematik olarak nitel araştırmaya dayalı feminist yöntem, sosyal ve pozitivist literatürde hala onaylanmayı bekleyen bir yerdedir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken nokta olarak karşımıza çıkan deneyim yoluyla şekillenen sözlü anlatı ve feminist tarih, nitel araştırma yöntemi içinde önemli bir kanal açmakta ve yeni bilgi açıklarını kapatmaktadır. Etnografik alan araştırması olarak otoetnografi (etnografinin kişisel anlamını ifade eder) yönelimli özdüşünümsel (*self-reflexive*)¹ bakış, yüzeyde olanın aksine, içerde, altta yatan konuların, anlatı tekniğine dayanan katılımcı gözlem yoluyla elde edilen bilginin ardına düşer. Çeşitliliğin bilimi olarak karşımıza çıkan antropoloji, etnografik geri dönüşün sebebi olarak bugün okumaz-yazmaz bireylerin deneyimlerinden yeni bilgi kümelerine ulaşmayı sağlar. Alan çalışmaları içinde ilk önce göze çarpan antropoloji bilimi, içinde barındırdığı birçok teamülden bazıları olan çeşitlilik (farklı temsiller; kadınlar, yaşlılar, çocuklar, etnik azınlıklar, göçmenler Lgbti+’lar), kültür, çevresel etnografya, disiplinlerarasılık, özeleştirici ve özdüşünümsellik gibi kavramları bir değer olarak görür. Ewa Morawska, *A Historical Ethnography in the Making Historical Methods* isimli makalesinde: ‘özdüşünümsel’liği sosyal ‘araştırmacının araştırma sırasında ve araştırma sonuçları üzerinde kendi anlatısal ‘yüklemeler’ini eleştirel biçimde sınaması” şeklinde tanımlar (Morawska, 1997, s. 55). Böyle bir değer algısı, toplum içinde öteki konumunda yer alan bireyleri “öteki” sıfatıyla inceleme yerine, “öteki” olarak öznenin merkeze alındığı ve bilgi sağlayıcı bir aktör olarak konumlanmasını önemser. Bilginin akışı, tek taraflı bir anlatıdan çok, iki tarafın (anlatıcı ve alımlayıcı) birbiriyle olan iletişimini doğrusal bir pozisyona taşır. Kendinden yola çıkarak öznel olanın nesnel olandan ayrılmayacağı gerçeğine dayanarak ortaya çıkan bir inceleme alanı olan antropolojinin alan araştırmasının belkemiğini oluşturan etnografik yaklaşım bizleri özdüşünümselliğe (*self-reflexivity*) götürür. Alanda bir belgeleme yöntemi olarak antropoloji, sözle kurulan bir analogiyle sahada katılımcı gözlemi (“yerlinin bakış açısını, kendi yaşamıyla olan ilişkisini kavramak ve dünyasıyla ilgili vizyonunu fark etmek”) benimseyen bir araç olmanın yanı sıra, otoetnografik anlatının niteliksel veri toplama aracı haline gelir (Malinowski, 1922, s. 25-6; Edwards, 1992, s. 3-17). Kendinden yola çıkmanın hikayesi olan “otoetnografinin özdüşünümsel yapısı, kesişen bir nokta olarak barındırdığı potansiyeli açısından kültürel ötekinin kendi sesini duyulabileceği önemli bir yöntemdir” (Yavuz, 2019, s. 473). Buradan hareketle, yaklaşık olarak

¹ Metin içerisindeki tüm italikler tarafıma aittir.

kırk yılı aşkın bir sürede, nitel araştırma yöntemindeki anlatıya dayalı epistemolojik² geçerlilik matrisi, eleştirel feminist literatüre ciddi katkılar sunmakta ve yeni yöntem biçimlerine kapı aralamaktadır.

Bugün, kadın araştırmalarına katkı sağlamaya yönelik yöntem geliştirmede yaşanan sorunlar arasında özellikle, araştırmacının kullandığı söylem pratikleri, biyolojik cinsiyeti, kültürel zihniyet yapısı; cinsel kimliğine ilişkin katılımcıyı konuşmaya teşvik etmesi bakımından belirli bir yaş sınırı, çalışılan alanda konuşulan anadile hakimiyet, duygudaşlık noktasında müştereklerin kesişim gösterdiği etnografi gibi birtakım nitelikler önem arz eder. Feminist bir teamülle araştırma yürüten her sosyal kadın araştırmacı, çalışmasının sadece aktarıcı kişisi değil, aynı zamanda bilgi üretiminde kurucu aktör olma hüviyetindedir. Otoetnografiye dayalı alanda katılımcı gözlem yoluyla edinilen bilgi, özdüşünümsel bir bakışı işaretlerken, *içeriden bakışı (insider)* varsayar (Faubion, 1972, s. 9-47; Merton, 2009, s. 145-164). Bu nedenle, özdüşünümselliği güdüleyen içeriden bakış (*insider*), karşılıklı anlaşılma ediminin gerçekleşmesini sağlayan önemli bir uğrak noktasıdır. Zira kadın araştırmacılar olarak ortak çaba, sadece kadınların kendi aralarındaki anlaşılmayı değil, toplum tarafından da anlaşılmayı beklemektedir. Bu hakkaniyetli beklenti, cinsiyet/toplumsal cinsiyet araştırmalarında önemli bir teknik olarak kadınları öncelikleştiren sözlü anlatı, kestirilemez olan gündeliğin içinden beslenen enformasyonu, katılmış eril tarihin içinden çıkarmayı hem kesintiye uğratmakta hem de var olan yapının merkezinde bir çatlak açarak kadınların görünürlüğünü arttırmaktadır. Bu aynı zamanda var olan kurulu tarihe yeni bir form kazandırmanın yanı sıra, yok sayılanların (yaşlılar, yoksullar, göçmenler, etnik azınlıklar, Lgbti+ bireyler, kayıt dışı işçiler) görünürlük kazanmasına olanak sağlamaktadır. Kadın çalışmalarında, alanda bilgi peşinde olan sosyal (feminist) araştırmacıların kadın olmaları oldukça önemli bir gerektirir. Bu gerektirim, alanda kaydı tutan araştırmacıyla izlek arasında kurulan hiyerarşik konumun aksine, doğrusal bir zeminde bulunmayı talep eder. Dolayısıyla, öznel ve/veya genel deneyimler, sadece anlatıcı konumundaki izleği değil, tecrübeyi dinleyen araştırmacı kadını da çalışmaya dahil eder. Bilgiyi epistemik anlamda işleyebilmek, dolaysız şekilde kadın araştırmacılara ihtiyaç duyar. Kadınların yaşadıkları deneyimlerdeki ortaklıklar/benzerlikler, *evrensel yoldaşlık* bağını kurarken, araştırmacı ve katılımcı arasında görünmez bir bağın oluşmasına imkân sağlar. Araştırmacı, kendi zihinsel konfor alanından uzaklaşarak Immanuel Kant'a göre (1785/2002) "genişletilmiş düşünce" (*enlarged mentality*) ifadesinin verdiği evrensel yoldaşlık için bir adımdır ve kalıp yargıların zindanından azat edilmeyi öğütler. Böyle bir zihinsel genişlemede (*difussion*) kanıksanmış "kapasite empati değildir, çünkü 'başkalarıyla hissetmek' anlamına gelmez; bunun yerine bilişsel bir yeteneği '*başkalarıyla birlikte*

² "Bilgi" anlamına gelen Yunanca episteme ve "bilim", "açıklama" anlamına gelen logos sözcüklerinin bir birleşiminden meydana gelen terimin ifade ettiği disiplin olarak epistemoloji, bilginin doğası, bilginin temel özellikleri, bilginin tam olarak neden meydana geldiği, bilgi iddialarının nasıl haklılandırılacağı, bilginin kuşkuçuluk karşısında nasıl temellendirileceği, bilginin kaynağı ve sınırları problemleri üzerinde yoğunlaşır. Cevzici, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü* (6 b.). İstanbul: Paradigma. s. 616.

düşünmek’ (*think with others*) anlamına gelir” (Benhabib, 2003, s. 190-191). Fakat bir yandan da özeleştirici olarak algılayabileceğimiz Sandra Harding’in de belirttiği üzere *gizli androsentrizm*³ (*hidden androcentrism*) girme hatasına düşebileceğimizi da unutmamamız gerekir. Özdüşünümselliğin feminist araştırma yöntemindeki önemi burada kendini gösterir. Çünkü feminist araştırma deseni, kadınları cinsiyetli varlıklar olarak görmesi nedeniyle, kadınlığa dair bilgiyi edinmede yine kadınların birbiriyle kaynaşmaları sayesinde öğrenilebilir. Feminist meta-diyalojik epistemolojiye dayalı yöntem arayışlarının ampirik gerçekliğine ilişkin kadın araştırmacıların akademik literatürü geliştirme çabası (tıpkı diğer bilimsel yöntemler gibi) bizler için yaşamsal bir gereksinimdir ve gelişmeye devam edecektir.

Bu çalışmanın üç ana sac ayağı bulunuyor: İlk ayağı, makalenin gidişatına bağlı olarak bilgi edinmede literatüre dayalı teorinin önemi üzerine odaklanıyor. Buna göre, kadın araştırmalarında bilgiyi edinme yöntemi olarak etnometodolojik alan araştırmasında otoetnografi üzerine durulurken, özdüşünümsel yaklaşımla içeriden bakışın gerekliliği tartışılıyor. Gündelik yaşantı dünyasının içinden beslenerek pratikten teoriye geçişin önemi ve ikisi arasındaki dolaysız ilişkide bütüncül bakışın kapısı aralanıyor. Bugün feminist araştırma yöntemi adı altında gelişim gösteren cinsiyet özelinde kadınların kendilerine mahsus deneyimleri, sözlü anlatı, katılımcı gözlem ve yüz yüze kurulan diyalogik iletişimle mümkündür. Meta-diyalojik araştırma deseni olarak görebileceğimiz katılımcı gözlem tekniği, bilgiyi edinirken özneleri, anlatan-aktarılan ilişkisinin hiyerarşik bir konumlanmadan çok doğrudan bir düzleme yerleştiriyor. Bu nedenle kadın araştırmalarında sözlü tarih, anlatı, bellek ve hafıza gibi teknikler, epistemolojik ve yeni bir tarih oluşturmaya önemine dikkat çekiyor. Çalışmanın ikinci ayağı birinciyi içerecek şekilde hem yüksek lisans tez çalışması için hem de diğer araştırmalara dayanan tecrübeye bağlı olarak, alanda bilgiyi toplamak için hangi yöntem ve tekniklerin seçilmesi gerektiği üzerine bir düşünce egzersizi sunuyor. İkinci ana başlık ve çalışmanın neredeyse yarısını oluşturan kısımda, alanda geçen üç aylık sürede otoetnografiye dayalı kazanımlar yer alıyor. Örneğin, bilgiyi edinmek için seçilen izleklerin yaş aralığına uygun anahtar kişi seçiminin, alanın içindeyken keşfedilmesi veya okumaz-yazmaz kadınlarla iletişime geçerken anadilin öneminin burada kilit rol oynaması ve bunun yanında çalışmanın yapıldığı yörenin kılık kıyafetine uygun giysilerin seçilmesi önceden tasarlanmış teknikler değildi. Buradan da fark edileceği üzere, her alan araştırması kendi yöntemini tasarlıyor. Üçüncü ve son ayak ise pratiksiz bir teorinin mümkün olmayacağı ön varsayımıyla, çalışmanın tamamı içinde yer alan teori, pratik ve yöntemin iç içeliği üzerine bir yol izlenmektedir. Bu minvalde, çalışmanın amacı kadın araştırmaları literatürüne katkı sağlamak için biz kadın (feminist)

³ *Erkekmerkezilik* (Androcentrism): Erkeksi çıkarların veya erkeksi bir bakış açısının baskın olduğu veya vurgulanması anlamına gelir. Bir karşılaştırma olarak karşımıza çıkan *Kadınmerkezilik* (Gynocentrism) ise kişinin dünya görüşünün oluştururken bilinçli veya bilinçsiz olarak kadının ilgi, çıkar ve bakış açısını merkeze yerleştiren, bütün değerlendirmeleri kadın merkezli olarak yapan yaklaşım. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/androcentric>

araştırmacıların yaşadığı zorluklara karşı; ‘kadın özneler kendilerine ilişkin bilgiyi edinmede nasıl bir iz sürmelidir?’ problematiği üzerine alan deneyimine dayalı bir değerlendirme yapılmaktadır.

1. Teoriden Pratiğe: Sınır Aşımı

1.1. Feminist Metodoloji’de Öznelden Nesnele: Epistemolojik Alanın Sınırlarını Zorlamak

Gündelik bilgidен teoriye geçişin bir yöntemi olan etnometodoloji, kişisel olarak, dolaysız toplumsal ortamlarımızı anlama ve bu yolla etrafımızdakilerle birlikte eylemde bulunmak için bir mevcut metotlara işaret etmektedir (Coulon, 2012, s. 7). Nitel araştırma yöntemi içinde bulunan alan deneyimine dayalı etnometodolojik desen, araştırmacı bireyin içinde bulunduğu kültürel, toplumsal ve tarihsel bağlamın gündelik pratiklerde nasıl bir süreklilik içinde şekillendiğini anlamak için oldukça elverişli bir veri toplama analizidir. Sıradan ve genellikle fazla sorgulanmayan rutinlerin anlatı yoluyla sistematik incelemeye tabi tutulması, görünen yapının arka desenini oluşturan birçok ideolojik gerçekliği gün yüzüne çıkarmayı amaçlar. Teorik ve epistemolojik bir öneme sahip olan etnometodoloji, sosyolojik düşünme formunun aksine, özerk bir alan içinde kendini konumlandıran araştırma desendir.

Etnometodolojinin bilimsel projesi, araştırmaya merak uyandıran alanın içinde gerçekleşen gündelik pratiklerin nasıl ve hangi dini, psikolojik, sosyal, kültürel, ahlaki ve tarihsel uğraklardan etkilendiklerini topluma duyurmak için kullanılan yerinde gözlem tekniğidir. Bunun anlamı, alanda bulunan yerlilerin hangi inanç ve toplumsal yapılardan etkilendiklerini ortaya çıkaran davranış kalıplarını incelemektedir. Özellikle kişilerarasındaki iletişim ve dil pratikleri dolayısıyla açık bilgidен ziyade örtük bilgiye ulaşmayı amaçlamakta; insanların bir durumu, olayı/olguyu nasıl gördüklerini, betimlediklerini ve tanım yaparken hangi müştereklerden beslendiklerini göstermektedir. Buna göre etnometodoloji, sağduyuya dayalı bilgiyi inceleyen bir dizi disiplinler alandan beslenerek gelişim gösteren (felsefe, dilbilim, sosyoloji, antropoloji), toplumsal kuram ve yöntemi birleştiren bir sosyal bilim yaklaşımıdır (Coulon, 2010, s. 10; Franke, 1983, s. 61-2; Wittgenstein, 1974, s. 22; Schütz, 1962, s. 53; Mehan ve Wood, 1975, s. 4-5; Neuman, 2013, s. 545-48; Zimmerman ve Wieder, 1970; Creswell, 2018). Sağduyuya dayalı bilgi incelemesi olan etnografya, toplumsal yapı içerisinde anlam kümelerinin kırılğan olduğunu, sabit ve katı olmadığını varsayar (Neuman, 2013’b, s. 547; Coulon, 2010, s. 28). Çünkü anlam, devam eden bir süreçtir ve yeniden üretilir. Bu sebeple, etnometodologlar, alanda izleklerle iletişim içindeyken konuşmanın bağlamını (duraksamalar da dahil olmak üzere) hem dil hem de davranış örüntüleri üzerinden analiz ederler. Bu bağlamda toplumsal yaşam, dil ehliyeti aracılığıyla inşa edilmekte, anlam örüntüleri iletişim pratikleri yoluyla icra edilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Dolayısıyla etnometodolojik alan çalışmaları, bu dilsel ve iletişimsel pratiklerle

geliştirilmektedir. Örneğin, bu çalışmanın üzerine şekillendiği tez çalışmasında, peşine düştüğüm kuma olgusunda ikinci eş olarak gelen kadınlar için halk arasında kullanılan “üstüne kuma getirildi” ifadesi, ilk kadını ikincil konuma indirirken, ikinci kadını ise asimetrik şekilde bir üste çıkarır. Dil içinde kimliklerimize ilişkin anlamın inşa edildiği gerçeğini düşündüğümüzde, eşitsizlik ilişkisinin hiyerarşik altyapısı bu yolla kurulmaktadır. Bu aynı zamanda ortak kullanım aracı olan dilin hakimiyeti noktasında anlam üretimine katılımı gösterir. Dolayısıyla, alan araştırmacısının, yörenin dil kodlarına ve anlam örüntülerine vakıf olması hem zaman kazanmada hem de veriyi işlemede gerekli bir araçtır. Tallcot Parsons’ın alanda ampirik bilgiyi edinmede bir topluluğa aidiyeti vurgulayan ısrarcı tavrının aksine, Harold Garfinkle’a göre bu daha basit şekilde, kolektif üyeliştir (1937; 1967/1984. s. 76). Bunun izahı, örtük bilgiyi edinmede alet çantası olarak görülebileceğimiz salt dilsel yetkinlik değildir; aksine, temelde yerel bilgi üretiminden, mevcut açıklanabilir bir dizi toplumsal düzene kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. (Jules-Rosette, 1985, s. 35-39). Buna göre, anlatı tekniğine dayalı alan araştırması, bilgi edinmenin feminist araştırma yaklaşımları için de oldukça işlevseldir. Örneğin, kadın odaklı pek çok problematik içinde görülebilecek evlilik, boşanma, cinsel istismar, şiddet, intihar, kayıt dışı işçilik, kürtaj, eğitimde fırsat eşitsizliği, milliyetçilik, ev içi emek, şiddet, boşanma, dini baskı, töre, nafaka, seks işçiliği, kamusal görünmezlik, kimlik ve sokak hakkı gibi konuların feminist etnografik yöntemle verinin elde edilmesi, bugün anlatı tekniğiyle elde edilen konular arasındadır (Creswell, 2018, s. 179). Buna bağlı olarak bir yöntem olan feminist araştırma deseni, aynı zamanda mevcut toplumun adaletsizliklerine meydan okuyarak postmodern ve postyapısalcı eleştirinin birçok ilkesini benimsemektedir (Creswell, 2018, s. 180). Bunun yanı sıra, feminist araştırma yaklaşımlarındaki bir başka amaç, işbirlikçi ve sömürücü olmayan ilişkiler kurmayı, nesneleştirmeden kaçınmak için araştırmacıyı çalışmanın içine yerleştirmek ve dönüştürücü bir etkiyi amaçlamaktadır (Reinharz, 1992). Etnometodolojik araştırma deseni benimseyen feminist araştırmacılar, “toplumsal cinsiyeti, yaşam koşullarını şekillendiren temel bir örgütlenme ilkesi olarak görürler, dolayısıyla, bu yöntem, “belirli soruları odak noktasına getiren bir mercektir” (Fox-Keller, 1985, s. 6).

Alanda araştırmacının soracağı sorular, katılımcının zihninde bir soru işareti bırakma amacını güder; çünkü teoriye katkı amacıyla yürütülen bu tür çalışmalar, sadece akademik literatürü amacı gütmeyiz; bunun yanında ayrıca, sosyal dönüşüme kapı aralamak için mevcut bilincin şekillenmesinde toplumsal cinsiyetin odağını tersyüz etmeye yönelik bir görev üstlenir. Bu ideoloji ve değer yüklü araştırmanın amacı, “kadın deneyiminin hem görünmezliğini hem de çarpıklığını, kadınların eşitsiz toplumsal konumunu sona erdirmekle ilgili yolları düzeltme niyeti gütmektedir” (Lather, 1991, s. 71). Bu nedenle, metodolojik ve eleştirel feminizmi, var olan uygulamalı alanlara tercüme etmek, biz feminist araştırma yürüten etnografılar için olduğu kadar, diğer disiplinler için de bir kılavuz görevini üstlenmektedir (Abageil J. Stewart, 1994).

Feminist araştırmacıların kadın odaklı sosyal bilim yazılarında neyin dışarıda bırakılması gerektiğini belirlemeleri çalışmanın seyri için kolaylaştırıcı pratik bir bilgidir. Örneğin kimlik, cinsiyet rolleri, aile içi şiddet, kürtaj aktivizmi, karşılaştırılabilir değer normları, olumlu eylem gibi kadınların yaşadıkları sorunların hangilerini incelemeleri gerektiğini önceden belirlemeleri gerekir. Burada katılımcı kadınları dinlerken ve gözlemlerken dikkate alınması gereken bir diğer konu, araştırmacıların bilinçli ve sistematik olarak kendi rolü üzerine düşünmesi ve bir karşılaştırmaya gitmesi görsel ve duyuşsal bilgiyi yazıya dökmeye anlamında önemlidir. Örneğin bu çalışmanın ana dayanağı olan tez çalışmasında, katılımcıya “kıskanmayı” sorduğumda, hissettiği duygusal durum, kadınlığından bağımsız değildir. Stewart’a göre (1994) bu olgu, kadınları fail olarak seçim yapma ve baskıya direnme yeteneği pozisyonunda görüyor ve araştırmacıların, cinsiyetin farklı sosyal bir yapı olduğunu kabul ederek, bir kadının kendi cinsiyetini nasıl anladığını araştırmaları gerektiğini öne sürüyor. Dolayısıyla kuma olgusu üzerinden kadınların başka bir kadının kendisiyle eşit konuma getirilmesinde yaşadığı duygulanım, aynı zamanda cinsiyet kimliği anlamında kadınlığını da sorguladığı bir evredir.

Feminist literatürde yapılan son tartışmalar, feminist araştırma için uygun yöntemler bulma yaklaşımının yerini her yöntemin feminist yapılabileceği düşüncesine bıraktığını gösteriyor (Deem, 2002; Moss, 2007). Buna göre feminist araştırmanın mevcut durumunu, bir dizi dönüştürücü gelişme (küreselleşme, ulus ötesi feminizm), kritik eğilimler (karartılmış, sömürgelekten arındırılmış araştırma ve keşimsellik) devam eden konular (önyargı, geleneksel kavramları rahatsız etme) içinde görülebilir (Virginia Olesen, 2011). Özellikle, feminist literatürde belirleyici bir konumda olan tahakküm (baskı) teması hakimdir, ancak konu genellikle ataerkil bir toplumda cinsiyet tahakkümü özelinde karşımıza çıkmaktadır. Fakat son dönemlerde feminist literatürde öne çıkan disiplinlerarasılık gibi başında ek⁴ olan feminist araştırma alanları, genellikle disiplinlerin çerçeveleri arasında çalışmanın birçok farklı veçhesini gösteren kapsayıcı bir şemsiye terim olarak kullanılmaktadır (Lykke, 2010, s. 26-29). Fakat, bu tür terimleri kullanırken neyin kastedildiği bazen araştırmanın sınırlılıklarına yönelik bir sorun teşkil edebilir. Bu nedenle, birbiriyle etkileşim halinde olan, ancak farklı disiplinlerin formlarını benimseyen alanlar içinde özerk bir sorunsala yönelmek daha ufuk açıcı olabilir. Örneğin, çok eşlilik konusunu odağa alarak araştırma yaptığım köyde, şiddet ve kuma olgusu arasında keşim gösteren önemli bir problematik olarak her konuşmada karşılaşılan bir sorundu. Kültürel ve sembolik şiddet türü olarak yorumlanabilecek kuma olgusuna içkin bağlama yönelik ayrı bir şiddet türü

⁴ Bir paradigma değişimi olarak görebileceğimiz, *disiplinlerarasılık* kavramı, nitel araştırma deseni içinde yer alan görelî şekilde yeni bir kavram olmasının yanı sıra günün koşulları gereğince birden fazla alan arasında keşim gösterir.

olarak merkeze yakın bir yerden konu edinildi.⁵ Bu sebeple, anlatı sırasında izlek ve araştırmacı arasında geçen diyaloga dayalı konuşma esnasında araya girmek ve/veya müdahale etmek yerine, akışın sürekliliğine imkân verilmeli ve not tutulmalıdır. Kadın deneyimlerinde veri toplama analizi olarak anlatı araştırması hem metodoloji hem de fenomen olarak kendi tanımları ve yerleşik bir görünümü ile ayırt edicidir ve son zamanlarda pek çok kitapla birlikte popüler bir “yapım alanı” olmaya devam ediyor (Clandinin, 2007; Chase, 2005, s. 651).

1.2. Alanda Kendinden Yola Çıkış Hikayesi Olarak Otoetnografiden Özdüşünümselliğe: “Anlatan *Benim* Ama Anlatılan *Biziz*”

Feminist teoriyle birlikte gelişim gösteren eleştirel ve postkolonyal teorileri çerçevesinde kültür ve kültür bileşenlerinin incelenmesi, ataerkil ve baskın beyaz erkeklerin hakimiyetinden alarak “öteki” olarak kimliklendirilen bireylere yüklemeye başlayan bir süreçtir (Yavuz, 2019, s. 476). Postmodernizmle birlikte 1980’lerin melez (*hybrid*) kültür yaratımına öncelik verildiği yoğun şekilde hissedilen politik ve sosyo-kültürel dönem, kimlik siyasetinin yükseliş gösterdiği, “öteki”nin değer kazanmaya başladığı ve melez kültürlerin yeşerdiği ortamdır. Ötekinin sesinin işitilmeye başladığı, kamusal ve aleni ortamlarda ontolojik olarak tanındığı bu dönemde, yeni çalışma alanlarında da bir beliriş göze çarpar: Etnografide dilsel (*linguistic*), yorumsamacı (*interpretive*, Denzin, 1997), ve yoğun betimleyici (*thick description*, Geertz, 1973) yaklaşımlar, metin içeriğine ve kurguya doğru evrilmeye başladı (Yavuz, 2019, s. 276). Bu yönelim, postmodernizm etkisinin yanında posmodern etnografinin iç içe geçmesiyle yeni bir anlatı türünü ortaya çıkardı: Bu otoetnografi tekniğidir. Otoetnografi, etnografinin kişisel anlam dolayımıyla, öze ve kendiliğe dönük yaşantının yöntem araştırmalarında teknik bir ifadesi olarak karşımıza çıkar. Bir diğer ifadeyle otobiyografik ve kişisel olanın kültürel, sosyal ve politığe entegre olduğu, araştırma, yazma ve hikâyeleme metodudur. Bu anlamda, postmodern ve postyapısalcı yaklaşımın getirdiği formlar, etnik otobiyografi, bağlam sabit bir form olmaktan çıkıp devamlı akan (flux) bir yapıya bürünür (Ellis, Russel ve Fischer’dan 2004; Aktaran: Yavuz, 2019, s. 477).

Otoetnografik yazım üç şekilde kategorize edilir: ilki, “yerli antropolojisi”, herkesin aidiyet gösterdikleri grubun kendi anlatısının öznesi olması, bir diğeri olan “etnik otobiyografi”, etnik azınlık grupların kendileri tarafından yazılan anlatılar (içeriden bakışın önemi burada açığa çıkar) sonuncusu ise “otobiyografik etnografi” olarak bireyin kendi deneyimini merkeze alarak etnografik yazıma dahil ettiği kategoridir (Reed Danahay, 1997, s. 1-5). Buna bir örnek teşkil edecek olan kuma olgusu otoetnografik etnografi kategorisinde görülebilir.

⁵ Kuma çalışmasında alan gözlemlerinde, çokeşlilik konusu merkezinde açığa çıkan, eğitim, şiddet, cinsel istismar gibi birçok toplumsal ve kültürel problematik baş göstermişti; fakat bu başka çalışma alanlarının merkezinde yer aldığı için sonraya ertelendi. Bu çoklu kesişim gösteren konular birlikte ele alınmak yerine tek tek işlenmelidir. Alanda, araştırmacının maharetine göre ana konunun dışındaki sorunlara dair olguların da bir listesi ve anlatıları arşivlenerek yeni çalışma dosyaları oluşturulabilir.

Bu teamülle, otoetnografik bir çalışma olarak yürütülen çökeşlilik konusu, merkeze alınan Şanlıurfa'da görelî şekilde azalmış olan kuma olgusunu merkeze alan “*Feminist Bakış Açısından Evlilik ve Kumalığa Dair Kadın Anlatıları: Bir Sözlü Tarih Çalışması*” adlı tezin başlığını oluşturuyor. Özdeşünümsele bir merakla çocukluğumun geçtiği köy içinden otoetnografi olarak görülebilecek olan kuma konusunun seçilmesindeki ana amaç, alanda neredeyse Geleneksel (1923-1944) ve Boomer (1946-1964) kuşağında yer alan kadınların çoğunun bu evlilik biçimine mecbur bırakılmalarıydı. Ataerkiel sistemin gündelik olanın içinden hangi pratiklerle şekillendiği üzerine merkeze alınan bir konu olan kuma, Türkiye özelinde hala Güneydoğu Bölgesi'nde süregelen kültürel bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en açık hali ise polijini türü evlilik biçiminin eşzamanlı şekilde çok-kadınla evlenen erkeklerin (ve geleneksel kuşakta yer alan kadınların talepleriyle süreklilik kazandırılmaktadır) kuma geleneğini sürdürmeleridir. Bu olgu, sadece kadınlarla erkekler arasında değil, kadınlarla kadınlar arasında da önemli bir yapısal eşitlerarasızlık⁶ inşa etmektedir. Bu olgunun yanı sıra yörenin dışına hiç çıkmamış olan okumaz-yazmaz kadınların farkında olmadan ataerkiyi sürdürdükleri gözlemlenmektedir. Özellikle yaşlı kadınların genç kadınlar üzerinde uyguladıkları kültürel ve dini kurallar, kuma olgusunun sürdürülmesinde önemli baskı araçlarıdır. Züriyetin devamı olarak erkek çocuk sahibi olmayan bir kadının eşine (dolayısıyla kendisine) kuma araması, onun ikincil konumunu inşa ederken, erkekliğin de ataerkiel sistemini hem beslemekte hem de süreklilik kazandırmaktadır. Örneğin, tezde katılımcı kadınlardan biri olan Hışino, erkek çocuk doğuramayınca, eşinin züriyetini sürdürmek için kuyu başında bir süre kumasını arar ve eşine ikinci eşi burada bulur. Eşini kuma adayını göstermek için kuyu başına gönderir.⁷ Sözlü anlatı tekniğiyle elde edilen bu bilgiyi biz Hışino'nun anlatısı sayesinde, feminist yöntemle borçluyuz. Dolayısıyla, özellikle kırsal alanlar sosyolojisi olarak görülebilecek bu tür kültürel olgular, alan çalışmaları sayesinde, eksik kalan bilgi açıklarını onarıcı bir misyon yüklemektedir. Kadınların yaşadığı ataerkiel sistem güdümlü pek çok sorun, kazanılmış feminist bilinçle çalışılmalıdır. Evlenmeden boşanmaya, şiddetten cinayete kadar birçok cinsiyet odaklı konunun bugün kamusal alanda tartışılması, etnografik alan çalışmalarında birincil kaynak olarak kadın anlatıcılar sayesinde gerçekleşmektedir. Konuyla ilgili olarak örneğin, çalışmayı yürüttüğüm köyde, 2021 yılına kadar hiç boşanma olmamış. Fakat bu yıl içerisinde kuzenleriyle evli olan iki kadın, şiddet ve geçimsizlik gerekçesiyle, iki

⁶ *Eşitlerarasızlık*, iki benzer konuma sahip bireylerin arasında yapısal durumlar karşısında temel haklardaki farklılıkları içerir. Örneğin, kadımla erkek arasındaki farklılıklardan ziyade, kadınlarla kadınlar arasındaki farklılıkları işaret eder. Eğitim, okur-yazarlık, kırsal-kentsel olgular gibi temel haklarda kültürel ve patriarkal eşitsizlikler, formel bilgi vb.

⁷ Bu izlek, çalışmada yaşlı olan bireyler arasındaydı ve Kuma geleneğini sürdürülmesini isteyen (Nilüfer, Ayşe, Saliha, Sıtya ve Belkız'ın aksine) izlekler arasında yer almaktaydı. Hışino'nun anlatısının geniş şekli için bakınız: Bu sayfa aralıkları arasında geçmektedir: 101-107, Beyza Huriye Turgut, (2018), “*Feminist Bakış Açısından Evlilik ve Kumalığa Dair Kadın Anlatıları: Bir Sözlü Tarih Çalışması*”, <https://tez.yok.gov.tr/ulusaltezmerkezi/tezsorgusonucuyeni.jsp>

kadın da boşanma davasını açmış ve kazanmışlardır. Dolayısıyla şiddet nedeniyle boşanma cesareti gösteren, törel ahlakın kadınlar üzerindeki normatif baskısını eleştiren Gelenekselciler ve Boomer kuşağında yer alan okumaz-yazmaz kadınlar, kendi öz deneyimleri dolayısıyla pek çok yapısal durumu konuşulabilir bir noktaya getirdiler (Turgut, 2018, s. 95). Kuma olgusunun, üzerine konuşulacak kadar önemli bir konu olduğunu söylediğimde birçok katılımcı, (derin bir iç çekerek), “*Neden, bu bizim boynumuzun borcu mu?*” şeklinde uzun uzun anlatmaya başladılar. Şüphesiz, tüm bu umut verici uyanışlar, feminist teori ve sesini yükselten (şiddet ve ölüm uğruna) kadınların sayesinde. Ne var ki, bu tür yapısal eşitsizliklerin sürdürüldüğü ataerki düzene karşı gelemeyip boynu bükülerek (“*Boynumuzun borcunu öterek, öldürülerek ödüyoruz!*”) bedelini canıyla ödeyen kadınların var olduğu bilinen sayısal verilere dayalı bir gerektir. Bu nedenle kadınları çalışmak, kadınlarla çalışmak ve dayanışmak feminist sosyal araştırmacı kadınlar için hayati bir öneme sahiptir. Teorinin pratikten, feminizmin de dolaysız şekilde kadınlık tecrübelerinden beslendiğini varsaydığımızda, söylemden eyleme geçmek için tikelden tümele geçişin koşulu, deneyimleri alenileştirmek ve kamusal mekânlara taşımakla imkân bulabilir.

Tez konusu olan çokeşlilik içinde yer alan Polijini (çok kadınla aynı anda evlilik) konusunu çalışırken otoetnografik bir teamülle, yakın çevremde bulunan kadınların geçmişe dönük pratiklerini feminist yöntemle çalışarak alenileştirmeyi amaçladım. Bunun yanı sıra, alanda bilgi edinirken, sadece katılımcıların değil, araştırmacı olarak feminist sosyal araştırmacı kimliğimle kendi deneyimlerimin de çalışmada şartlara bağlı olarak kendiliğinden gelişen yeni metotlar (örneğin, sembolik şekiller tablosu, alanda yakınlık kurmak adına giyim kuşamda yörenin kıyafetlerini giymem, sabah erken saatlerde birlikte uyanmak gibi) geliştirdim.

Evrensel kadınlıktan ziyade,⁸ yersel/yöresel şekilde konumlanan ‘kırsal alan kadınlarının’ içine doğdukları etni, anadil, töre, kayıt dışı işçilik, gelenek ve okur-yazarlık gibi temel haklardan mahrumiyet ve bu çerçevede gelişen pek çok yapısal eşitsizlik, yüzyıllardır normal bir olgu olarak karşılanmıştır. Bu sindirilmiş kadınlık deneyimlerini (ataerki) horizontik alanlardan çıkarıp, evrensel bir disiplinin içine taşımak; böylelikle, cinsiyet odaklı deneyimleri görünür kılmak, her ataerki rüyasından (kabusundan) uyanmış kadın için birincil amaç olmalıdır. Paul Veyne’nin (2013, s. 28-29) olumsuzlamasını yaptığı yüzyıllardan bu yana süregelen resmi tarih, öyle büyük harfli bir (T)arih değildir. Yani başımızda her an yaşanmakta olan her eylem türü, tarih olmaya namzettir. Tam da bu sebeple, kadınların birbiriyle olan benzerliğinin görünürlüğünü bulanıklaştıran savaş ve kıyım yüklü resmi tarih, kadınların birbirilerini anlamasını kastrasyona uğratarak bağlamın kopmasına neden olmuştur. Bu kopuş, evrensel birleşmenin, kolektivitinin ve

⁸ Evrensel kadınlıktan söz etme hatasına sıklıkla düşsek de daha derinde deneyime dayalı benzerliklerin getirdiği evrensel düzeyde ataerkiye maruz kalma olgusuyla karşı karşıyayız. Her kadının deneyimi tekil olsa da doğrudan kadınlıktan ötürü gelişen evrensel cinsiyet (dişil) deneyimlerimiz bizi aynı noktaya getiriyor.

rasyonel karar almanın da önünü kesmiştir. Bu nedenle, otoetnografiye içkin feminist araştırma deseni ile alanda iz sürerek, nelerin peşine düşülmesi gerektiğini; feminist araştırmacı kimliğimle yine kadınlarla çalışırken hangi uğrak noktalarından geçildiğini; Şanlıurfa'da kadim bir gelenek olan Kuma konusu üzerine yürüttüğüm yüksek lisans tez çalışmamda edindiğim alan tecrübelerimi tartışmaktayım.

2. Alanda Epistemolojik Olanın İzini Sürme

2.1. Tematik Göstergeler: Mekânın Sosyal, Kültürel, Dini ve Fiziksel Kimliği

Tez çalışmasının yürütüldüğü coğrafi mekân, Şanlıurfa'nın Hilvan ilçesine bağlı, şehir merkezine 90 km (kilometre) uzaklıkta ve yaklaşık olarak 200 haneye yakın parçalı şekilde konumlanmış bir köyde geçiyor. Köyün sakinlerinin geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmakta. Nüfus kayıtlarına göre dört göbekten fazla bir zamandan beri bu mezrada ikamet ediyorlar. Aileler hala geniş aile yapısını korumakta ve köyde dışardan (klan dışı) 'kız alıp vermeleri' çok ender bir durum olarak görülüyor. Köyde farklı soyadına sahip kimse bulunmuyor. Köyün en yaşlı bireyi 100 yaşın üzerinde ve çoğunlukla kadınlardan oluşuyor. Köye elektriğin gelişi, 1980'li yılların ortalarına dayanıyor. Elektronik haberleşme cihazları olarak Radyo her zaman bulunmuş, ancak Tv (Televizyon) 1980'lerin sonlarına doğru görülmekte ve sadece köyün ağasının evinde bulunuyordu. Tv'nin yaygınlaşması ise 1990'lara doğru geliyor. Ağalık kültürünün son izleri 2000'li yılların ortalarına kadar sürerken bu tarihten önceki evrede, köyde bireysel/genel tüm kararlar çoğunlukla köyün ağasına danışılarak yapılıyordu. 'Kız kaçırma'dan kan davasına, tarla sınırlarından arabuluculuğa kadar pek çok konu, âkil kişi olarak kabul edilen ağanın direktifleri doğrultusunda şekilleniyordu. Yaklaşık olarak 15 yıl kadar önce ağanın vefat etmesiyle köyde hem bu tür geleneksel/töresel olaylar hem de âkil kişi konumu özerkleşerek her ailenin kendi büyüğüne danışılmaya başlandı. Köyde anadil olarak hala aktif şekilde Kürtçe (*Kurmancî*) dili konuşuluyor. Genel olarak erkekler (anadillerini) Kürtçe'yi bilmelerine rağmen, Türkçe'yi (kadınlara oranla) daha aktif kullanıyorlar. Şu anda köy sakinlerinin hepsinin şehir merkezinde evleri bulunuyor. Şehirde ikinci ev almalarının ilk nedeni, köyde okulun sadece ilköğretim eğitimi verilmesinden kaynaklanıyor. Yani şehre yerleşmenin ilk gerekçesi, okuyacak erkek çocukların olmasına dayanıyor. Eğitim düzeyi olarak üst yaş sınır erkeklerde yükseköğretim (lisans) 40, kızlarda ise 30 yaş ve altına tekabül ediyor.

Evlerin iç düzeni, şehir hayatındaki konfora yakın şekildedir: Merkezi ısıtma sisteminden klimaya, mikrodalgadan internete kadar her tür elektronik cihaz aktif olarak kullanılır durumdadır. Eski ve yeni kuşak arasında çocuk sahibi olma sayısında görece şekilde bir fark bulunuyor: Örneğin, bir önceki (50 yaş ve üstü) kuşakta 7-8 + ve daha fazlayken, yeni kuşakta 3-5 arasında değişiyor. 30 yıl kadar önce evlilik

şekilleri olarak *Levirat*⁹, yakın döneme kadar ise *Berdel* görülmüştür. Gelenekselciler (1923-1944) kuşağında neredeyse tüm evlilikler polijini türü evlilik olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere, kadınlar ya kuma ‘gelmiş’ ya da kuma ‘gitmiş’ler. Boomer (1946-1964) kuşağında ise görelî şekilde polijini türü tercih edilmiş. 20 yıl öncesine kadar doğumlar, evde köyün yaşlı kadınları tarafından ya da kendi kendine yapılmış. Köyde iki ayrı mezar ve bir top sahası bulunuyor. İnanç tercihlerinde ise (tercihten ziyade bir uyarlanma gözlemlenmektedir) ebeveynlere tabi olma durumu hâkimdir. Köyün dini, İslam ve mezhepleri ise Hanefî’dir. Soyalarının Hz. Hasan’a dayandığına dair çeşitli rivayetler bulunuyor. Bu nedenle köy halkı kendilerini ‘soylu’ (seyyit soyundan) olarak değerlendiriyorlar. Bu nedenle uzun bir zaman boyunca (Yaklaşık olarak 20 yıl kadar sbir üredir akraba dışı evlilikler yapılmaya başlandı.) akraba dışı evliliklerin yapılmamasının nedeni, soyun bozulmamasını istemelerinden kaynaklanıyor. Çalışmanın sürdürüldüğü alanı oluşturan bahsi geçen köy, beş vakit namaz kılan, oruç tutan, zekatını veren ve dini değerleri güçlü bir topluluk olarak öne çıkmaktadır.

2.2. Hâriçten (*outsider*) Gazel ya da Dâhilden (*İnsider*) Bakış: [Benim Kadınlarım]

Hakikatin “içeriden” anlaşılabilceği savının nihai noktasının “metodolojik solipizm” yani, içeriye dair bilginin ancak “duygulanım” (Orhon, 2014, s. 56) yoluyla anlaşılabilceği iddiası olduğunu vurgulayan Merton, (1972, s. 13) olgusal deneyimin içeriden bakışla (*insider*) anlaşılabilceğini öne sürmektedir. Bireyin bir kadın olarak içine doğduğu dünyanın cinsiyetli öznelerin duygularını hem anlayıp hem de doğru tanımlarla kavramlaştıracak yetkinliğin oluşma süresi, dışarıdan bakmayı öğrenmeyle başlamaktadır. Bu dışarıdan bakış için güvenli sınırlar olarak karşımıza çıkan coğrafi alanın dışındaki öznelerin konumlarını görmek, ben ve benden olmayan arasındaki farkı görmekle başlamaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, kadın öznelerin konumlarını tahlil ederken araştırmacı kimliğiyle alana girerken diğer kadın izlekleri madunlaştırmadan olduğu gibi yansıtmak hem onlardan biri olmayı hem de onlarla ilişkilendirirken yaşadıkları alanın dışında sabitlenmeyi gerektirmektedir. Robert K. Merton’un içeriden bakış olarak ileri sürdüğü alan çalışmalarında ve özellikle feminist literatürde ihtiyaca dönüşen bu profesyonel duruş, Yogesh Atal’ın işaretlediği üzere (2001, s. 2) “birini anlayabilmek için bir olmak gerekir” önermesi, kültürel uygunluğu ve/veya benzerliğe sahip olmayı öğütlemektedir. Alanda iz sürücü olarak araştırmacının gerekli bilgiyi edinmesinde *içeriden* (*insider*) olması kadar dışarılıkları (*outsider*) konumu da önemlidir. Patricia Hill Collins’in işaretlediği üzere (1986, s. 15) “içerideki dışarılıkları” (*outsider within*) konumunu Pierre Bourdieu, “katılımcı nesneleştirme” kavramsallaştırmasıyla benzer bir yaklaşım geliştirmiştir. Bourdieu

⁹ Alan araştırmamda çalışmayı sürdürürken *Kuma* olgusunun dışında ayrıca *Levirat* (ölen kocasının kardeşiyle evlenme), *Sororat* (ölen ablasının eşiyle evlenme) ve *Berdel* (kırsalda maddî gücü yetmeyen ailelerin başlık parası yerine iki tarafın kızlarını değiş tokuş etmesi) türü evliliklere de tanık oldum. Ancak şimdiyle ilgili olması ve kuma olgusunun aktif olarak sürüyor olması, izleklere ulaşma, onlardan bilgi alma ve sayıca çok olmalarına dayanarak kuma türü evliliği çalışmanın daha doğru olduğuna karar verdim. Daha geniş bilgi için alternatif bir kaynak olarak bakınız: Müslüm Yücel, (2008), *Berdel: Evlilik İtifakı*, İstanbul: Kesit yayınları.

araştırmacı konumunun *katılımcı gözlem* ile karıştırılmamasını ve en zor çalışma olarak bu yöntemin olduğunu belirtir: Çünkü “çoğu zaman en derin ve bilinçdışı bağlılık ve kabullerimizden, nesneyi inceleyen için nesnenin ‘ilginçliğini’ oluşturan eylemlerden, tanımaya çalıştığımız nesneyle ilişki konusunda hiç de bilmek istemediğimiz her şeyden kopuşu gerektirmektedir” (2014, s. 262).

Çalışmanın yürütüldüğü alan kısmı, görelî şekilde diğer etnografik alan çalışmalarına kıyasla daha kolay geçmiştir. Sosyal bir araştırmacı olarak etnik köklerde aynı mayayı taşımanın verdiği benzerlik kültür, inanç, ritüel, törel, dil pratiklere hakimiyet /tanıdıklık ve elbette ki kadın olmam, içeride rahat hareket etmemi sağladı. Bu ‘içeriden’ ve ‘bir’ olmanın verdiği konum, sorulacak soruların da seyrini belirledi. Örneğin, izleklere rahatlıkla eşleriyle (koca) cinsel ilişki biçimlerini, sıklığını, hangi aralıklarla kumada ya da ilk kadında kaldığını rahatlıkla sorma cesaretini verdi. Araştırma yapılan köyde, kumalık olgusunun hali hazırda eskiye nazaran sık olmadığı, ancak Suriye göçü ile bekâr veya eşsiz kalan (dul) kadınların gelmesiyle genç ve orta yaş-taki erkeklerin yeniden polijini türü gayri resmi (imam nikahı) evliliği tercih ettikleri önemli bir bulgu olarak öne çıkmıştır. Bu olgu, içeriden olmanın sağladığı avantaj olarak edinilen önemli bir bulguydu. Çünkü, kumalıkta genellikle grup içinden tercih edilen kadınların yerine, Suriyelilerin zorunlu göçüyle, ganimet malı olarak görülen (İslam dininde savaşta eşsiz kalan kadınlar, çocuklar ve köleler ganimet malı olarak görülmektedir¹⁰) gelen kadınların tercih edilmesi, Polijinin pek çok yeni cephesinin de olduğunu göstermişti. Burada sosyal araştırmacı olarak kadınlar doğrudan katılımcı kadınlarla diyaloga geçerek istedik bilgiyi edinmede kolaylık sağlayabilirler; ancak farklı bir etnik kökenden olan bir kadınla ilişkilendirilmede araştırmacının salt kadın olması yeterli değildir. Kültürel, etni, dil ve coğrafi yakınlık burada cinsiyetle birlikte düşünülmesi gereken temel özellikler arasındadır.

Uzun erimli anlatı tekniğine dayalı olan etnografi, örtük bilgiye ulaşmada sıklıkla tercih edilen bir bilgi toplama pratiğidir. İzleklele diyalog kurarken, pragmatik bilgi peşine düşmek yerine serbest bir yol izleyerek, çalışma konusunun dışında diğer gündelik olan geçmiş rutinlerden masallara kadar zaman zaman çeşitli sohbet konuları etrafında bir seyir izlendi. Serbest yolla edinilen bu motif, sosyal çalışmacı için başka çalışma konularının izlerini sürmede yeni ufuklar açma potansiyeline sahiptir. Mülakat tekniği, (ve özellikle tanıdık olmanın sağladığı samimiyet ilişkisiyle) araştırmacı ve katılımcı arasında geçen karşılıklı konuşma, izleklelerin kendi sınırlarının dışına çıkmalarını sağlayabilir. Örneğin, araştırmacının kendi yaşantısından sunduğu örnekler, izleklelerin kendi kurdukları güvenli alanlarının dışında ve onların yaşantısıyla taban

¹⁰ “Kocası olan kadınlarla da evlenmeniz haramdır, ancak harp esiri olarak eliniz altında bulunan cariyele bundan müstesnadır. İşte bütün bunlar Allah’ın kesin hükümleridir. Bu sayılanlardan başkalarını, iffetli yaşamak, zina etmemek şartıyla, mal harcayıp mehirlerini vererek nikâhlamanız helâldir. Dikkat edin: Evlenerek beraberliklerinden yararlandığınız kadınlara, belirlenmiş olan mehirlerini verin, bu bir haktır. Ama belirledikten sonra, aranızda anlaşarak miktarını arttırıp eksiltmeniz size bir vebal yoktur. Allah alim ve hakimdir / her şeyi hakkıyla bilir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir.” (*Kuran-ı Kerim: Nisa, 4/24*).

tabana zıt deneyimlerin olduğunu fark etmelerini sağlayabilir. Bu sayede izleklerin kendilerine dönük içkin eleştiri yapmaları için de bir fırsat oluşturuldu. Bu çalışmanın en önemli kazanımlarından biri, sadece kuma türü evlilik değil, doğrudan ataerkiyi ve tahakkümün erkek dolayımıyla normal bir olguya dönüşümünü görme ve eleştirme bilincini uyandırmasıdır.

Bu kazanım, tek taraflı olmadığı gibi feminist araştırma yöntemiyle yürüten farkındalığı yüksek kadınlar için de ufuk açıcı bir deneyimdir. Kırsal alanda yaşayan kadınla kenti yaşam süren kadınlar arasında (örneğin, kendileri tarafından belirlenmiş, kentli, eğitilmiş, göreceli şekilde ekonomik olarak daha rahat yaşayan kadınlar) özellikle ataerkinin yeniden ve farklı türlerle kendini restore ettiğini çalışma boyunca alanda göstermek, feminist literatüre önemli katkılar sağlayabilir. Bu nedenle bir ‘ara konum’ (hem içeriden hem de dışarıdan çifte konuma sahip olmak) olarak kadın araştırmacıların feminist teorideki bilgi açıklarını bulmada ve mevcut bilgiyi dönüştürmede yine alanın içinden gelen kadınlara ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, sosyal olgu olarak kadın ölümlerinde kırsal alanda intihar eden kadınlarla kentte erkekler tarafından öldürülen kadınların ölme biçimlerinde farklılık görülse de maruz kaldıkları egemen ideolojik sistem olan ataerki altyapı aynı tarihsel sürecin sonucudur. Bu nedenle kentsel alanlar sosyolojisiyle kırsal alanlar sosyolojisi arasında bir bariyer işlevi gören kadın araştırmacıların pozisyonu (bilgiyi kamusallaştırma açısından) oldukça önemlidir. Bu bilimsel kazanım, alanda gözlem ve anlatı tekniği sayesinde elde edilmektedir. Bu nedenle anlatı tekniği kimi zaman “kullanımının tarihsel olarak yetersiz ve marjinalleşmiş bireyleri ve grupları azat etmeye hizmet edebileceği inancını taşımaktadır (Leigh ve Herman, 2011, s. 174).

Benzerliklerle farklılıkların iç içe geçtiği etnometodolojik yöntemde, araştırmacı alan deneyiminde bir kültürel tutulma yaşayabilir. Söz gelimi, eğitilmiş kadın topluluklarının aksine, metinsiz bir toplum olarak hâlâ kültürlerini korumaya çalışan Kürt kadınların deneyimleri ile coğrafya, etni, kültür ve özellikle eğitimden kaynaklanan yapısal çoklu eşitsizliklerin hali hazırda sürdüğünü görmek, zaman zaman deneyimde benzerlikler olmasına karşın ortak bir paydada bulunmak zorlaşabilir. Bu sadece kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizlikler değil, kadınlarla kadınlar arasında da beliren kentli-kırsal kadınlık halleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle sorunsalın içinden doğru bakmayı gerektiren ‘yanlı’ bakış, Alvin Gouldner’in (1979) işaretlediği şekilde “gerçekte, değerden bağımsızlığın kendisi de bir değer olduğu,” benzer bir yaklaşım geliştiren Karl Mannheim’de (1936) “değer-yansızlık ve objektiflik arayışlarını eleştirirken,” aynı yerden bakan Max Weber’de (1949) ise “araştırmacının taraf tutmaktan kaçınmayacağını” belirtmektedirler. Dolayısıyla Feminist yöntem için antipozitivist karşı-duruş olan postmodern etnografya, eleştirel ve özdüşünümsel otoetnografyadır ve yapısında arabulucuk gibi bir literatür olması bakımından kadın araştırmacıların, “[...] tarafsız gözlem ve anlatıma sahip bilimsel savların perdesini yırtmaya” çabalamaktadırlar (Stacey, 2017, s. 185). Bu nedenle “etnografik yazının yalnızca kültürel

röportaj olmadığı, aynı zamanda kültürel bir yapı ve Ben’liğin yanında Başka’sının bir inşası olduğuna dair bir farkındalık” getirmeye çalışılmaktadır (Stacey, 2017, s. 185).

2.3. Konu Belirlemede Kendinden Yola Çıkmak, Kendine Varmak (*Reflection*)

Sosyal araştırmacı olarak kendi yaşam alanlarımızın sınırları içinde, doğrudan tanık olduğumuz deneyimlerden yola çıkarak kadınların sosyal aktör¹¹ oldukları çalışmalar yürütmek, feminist araştırma yönteminde *içeriden bakışı* zorunlu kılmaktadır. Feminist yöntemin ön gerektirimlerindeki başka bir uğrak noktası ise “çalışmayı yürütecek olan araştırmacının kadın olmasıdır” (Neuman, 2012’a, s. 152). İçeriden bakışı sağlayan bu kolaylık, öncelikle bir araştırmacı olarak beni, içine doğduğum kültürün ön kabullerini bilmenin verdiği bağlamsal durumumla, artık bilfiil içinde yaşamıyor olmanın verdiği dışarıklı bakış ile birbiriyle kesişen çoklu bakış (*multisectional perspective*) açısının gelişmesine, böylece doğumdan itibaren kanıksamanın verdiği ön kabulün üzerine düşünmeye zorladı. Bu kendinden yola çıkış hikayesinin artalanında yatan etken, iki farklı bakışın birlikteliğiyle katılımcı bir yaşam kültürünün (büyük oranda her toplulukta olduğu gibi) uçlarda seyretmesi, (okuma bilmeyenle yükseköğretimde olmak, kırsalda kent arasında olmak vb.) kadınlık ve erkeklik arasındaki çelişkili durumun henüz anne karnıdayken yerleşiyor olması ve tıpkı derinizin renginin size tuhaf gelmemesi gibi yapısal bir değersizlik hissini öğretiyordu. Çünkü kadınlık hep bir sonralıktı.

Çalışma için konu belirlemeye karar verdiğimde, danışmanımdan önce annemle iletişime geçtim. Çünkü annem doğrudan çalışacağım alanın içinden biriydi ve üzerine kuma gelen bir kadının kızı ve geliniydi. Dolayısıyla her iki pozisyonu kıskanan ve kıskanılan duygulanımını doğrudan deneyimlemişti. Bütün ataerkil düzenin ağırlığını yaşamış biri olarak ilk uğrağım olan annem, çalışmamda *anahtar kişi* konumuyla, kültürel yakınlık noktasında bir nevi gayri resmi danışmanım oldu.

Kadın Araştırmaları ve Toplumsal Cinsiyet Yüksek Lisans programında okumam nedeniyle, kadınları işaretleyen bir çalışma yürütmem gerektiğini düşündüğümde, pek çok konu zenginliği içinde olsam da ilk aklıma gelen Kuma¹² (*Hêvî*) konusuydu.

¹¹ Richard Sennett’e göre bir aktör olarak “kamusal insan, duygularını ifade eden insandır.” Alanda izini sürdüğüm izlekler, duygularını ifade etmeyi zayıflık olarak algılıyorlardı. Bu kanıksamaya göre, duyguların ifade edildiği ortamlar olarak en belirgin alan olarak taziye evleri ve yas tutma süreci olarak karşıma çıkmıştı. Gündelik yaşamda ağlama veya kahkahayla gülme ayıp karşılanmaktaydı. Bu olgu, görelî şekilde bugün seyrelmiş olsa da hala devam eden bir problematiktir. Alanda kaydı tuttuğum esnada öfkesini rahatlıkla göstermeye cesaret eden iki izlek vardı: Amşide ve Saliha. Bunların dışında, belirgin şekilde herhangi bir fiziksel dışa yansıtma yaşanmadı ve genellikle durgun bir yolla anlatıyı sürdürdüler. Kamusal aktör ifadesi için daha geniş bilgi için bakınız: Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (4 b.). (2013). (S. Durak ve A. Yılmaz, çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

¹² Alan araştırmamda çalışmayı sürdürürken *Kuma* olgusunun dışında ayrıca *Levirat* (ölen kocasının kardeşiyle evlenme), *Sororat* (ölen ablasının eşiyle evlenme) ve *Berdel* (kırsalda maddî gücü yetmeyen ailelerin başlık parası yerine iki tarafın kızlarını değiş tokuş etmesi) türü evliliklere de tanık oldum. Ancak şimdiyle ilgili olması ve kuma olgusunun aktif olarak sürüyor olması, izleklere ulaşma, onlardan bilgi alma ve sayıda çok olmalarına dayanarak kuma türü evliliği çalışmanın daha doğru olduğuna karar verdim. Daha geniş bilgi için alternatif bir kaynak olarak bakınız: Müslüm Yücel, (2008), *Berdel: Evlilik İttifaki*, İstanbul: Kesit yayınları.

Çokeşlilik türü olarak karşımıza çıkan Polijini'nin iyi bir şey olduğu fikriyle büyümüş çocuklar olarak çok kardeşli, çok dayılı, çok amcalı çok dedeli olmanın verdiği 'erkek çokluğu', iyi bir durum olarak yansıtıldı. 2016 yılında teyzemin bir gün aniden gelip gece bizde kalmasıyla durumun vahameti zihnimde netleşmişti. Teyzem (52), defaten eşinin aşırı ilgisinden rahatsızlık duyduğunu sık sık dile getirirdi: "*Gitsin evlensin ben de rahat edeyim*" yakınmasını çok duyardık. Ancak bir gün (aslında köy halkı uzun süredir biliyormuş) eniştemin (54) gizliden ve yaklaşık olarak 2 yıllık imam nikahlı bir eşinin olduğu haberi duyuldu. Sık sık Hilvan'a gitmesi ve geceleri Hilvan'da hiç kalmaması (asıl evi dışında bir yerde uyuyamamasında kaynaklanıyor) teyzemi hiç şüphelendirmemişti. Evlendiği kadın ise Suriye savaşında zorunlu göçle gelen üç çocuklu genç bir (34) bekar anneydi. Teyzem olayı ilk duyduğunda (doğrudan onun ifadesiyle), "*İlk kez o gece derin ve uzun bir uyku uyudum!*" sözleri dikkat çekiciydi. Ancak gelinleri ve kızları: "*Sen nasıl kıskanmazsın, kocan şu anda başkasının koynunda, bu kadınlara büyük bir hakaret, bu kadar rahat olmamalısn!*" telkinleriyle Teyze'min eşini kıskanması ve artık duygunun davranışlarında değişiklik yaratması, (kıskanmanın teyzemdeki tezahürü, içsel olandan çok dışsal etkiyle gelişen bir duyguydu) onu anneme (kız kardeşi) getirmişti. Çünkü kırsal alanlarda normatif yaptırım gücüne sahip olan töre ve gelenek, duygunun zafiyet olarak algılandığı yerde, teyzemin kız kardeşine sığınması, çocuklarından bile gizlediği gözyaşının acizlik olarak algılandığı bir yanı vardı. Teyzemin bizde kaldığı gece uyuyamayıp (ilk kez çevremde zayıf bir kadın görüyordum), sabah ezanıyla Halilürrahman'a (*Bahklığöl*) gidip Hz. İbrahim makamında dua etmesi (eşinin ona tekrar geri gelmesi için), kuma olgusunun kadında nasıl bir iz bıraktığına ilişkin önemli bir göstergedi. Annem, ondan gizli şekilde üstüne kuma geldiğini bize söylediğinde: "*E zaten eniştemi sevmiyordu ki!*" demiştik. Teyzem, aylar içinde hem çok zayıflamış hem de (artık) renkli kıyafetler giymeye (50 yaş üstü kadınlar çoğunlukla, kahverengi, lacivert, mor, gri ve siyah gibi koyu renkli kıyafetleri tercih ederler) başlamıştı. Eşinin ilgisini yeniden kendisine çekmek için izlediği bu yolun nedeni ise gizliden yapılmış kuma türü evlilikteki kadının genç olmasıydı. Diğer bir ilgi çeken konu ise kuma olayının gerçekleştiği evre, teyzemin menopoza girdiği döneme denk gelmesiydi. Bu durum aynı zamanda bir kadın için vazgeçişin de sebebi gibiydi.

Konuyu belirlememdeki ikinci bir uğrak noktası ise 7-8 yaşlarındayken amcamın iki evinin ve iki eşinin olması, anlamakta güçlük çektiğim bir durumdu. Amcamı kendi evinde her zaman görmüyordum. Amcamın ikinci kadınla (kuma) yapılan evlilik gerekçesi, ilkinin 'tembel' ve 'esmer' olmasıydı. İlk başlarda aynı evin salona bakan karşılıklı odalarında yaşayan amcam, çocukların artmasıyla ilk eşe yeni bir inşa ediyor. Böylelikle her bir eşte (adaletli olmak adına!) her bir kadında 15 gün süreyle diğerini görmeme pahasına birinin evinde kalıyor. Amcamın ikinci eşi ile konuştuktan sonra annesinin de kuma olarak evlendiğini araştırma yaptığım esnada öğrendim. Çok geçmeden kız kardeşinin de aynı şekilde üstüne çocukluk arkadaşı olan yan komşusu

(aynı zamanda kuzeni) kuma geliyor. Kartopu örneklemeyle çıktığım yolda 14 kadınla doğrudan ve yerinde gözlem yapma imkânı buldum. Kesintili şekilde yaklaşık olarak üç ay gibi bir sürede köyde anne ve kızı, kardeşler ve kuzenler, nineler ve torunlar herhangi bir rıza alınmaksızın hep aynı evlilik türüne maruz kalmışlar. Son dinlediğim izlek için pek çok kez yanına gitmeme rağmen köyde kimse konuyla ilgili herhangi bir soru sormamamı ısrarla tembihlediler. Fakat son 3. ya da 4. gidişimde evde eşinin kız kardeşinin (görümce) olması, izleğin içini dökmek için anlatmayı tercih ettiğini fark ettim. Fakat bu kez de görümcenin varlığı engel oldu. Çünkü ikinci evliliğe uygun koşulları sağlayan görümceydi. Süreci anlatırken kumasına karşı öfkesi geçmediği gibi görümcesine karşı öfkesi hala tazeydi. Konu açıldıktan sonra görümce rahatsız olup kuşluk namazı bahanesiyle odadan çıktı. Mutfaktan çıkarken yüksek sesle “Allah’ım çok pişmanım, bu kaderi yaptığım için sen beni affet!” diyerek mahcubiyet ve pişmanlığımı dile getirdi. Bütün şartların ve izleklerin sayıca artmasıyla, konunun koşulları da olgunlaşmış ve artık çalışacağım alan belirlenmişti.

Yürüteceğim çalışmada annemin ikinci bir misyonu ise, annesinin doğrudan üstüne kuma gelmesi ve ikincil tekil şahıs olarak “canlı tanık” pozisyonuydu. Annemle bir gün oturup kaç tane kuma evliliğinin olduğunu düşündük. Annem eline bir tespih aldı (yörede okumaz- yazmaz bireylerin hesap yapma araçları parmak, taş ve tesbihtir) ve saymaya başladı. Neredeyse belirli bir kuşak kadın ya kuma gitmiş ya da üstüne kuma gelmişti. Bir kez daha doğru konuya ve alana karar verdiğimi anladım. İzleklere ulaşmada ve bilgiyi almada “insan ilişkisine, katılıma ve bağlılığa dayalı olduğu” için katılımcı ve araştırmacı arasında kurulan doğrusal bağ, (onlardan biri olmam) bilgi veren ve alan olmak (salt pragmatik şekilde alıcı ve verici olmak) yerine karşılıklı konuşma şeklinde hareket ettiği için, benzer deneyimlere gömülü olan paralel ve karşılıklı konumlanma, kadınlıktan yola çıkarak yeni bilgi açıklarını keşfetmeyi sağlayabilirdi (Stacey, 2017, s. 180). Alanda deneyimleri dinlerken veya doğrudan olaylara tanık olduğum zamanlarda kesişimlerin, sürekliliğin ve iç içe geçen yaşamsal dokuların hep aynı yerde yaşamanın verdiği birbirine karışan hikâyelerin, hangisinin kime ait olduğunu kestirmede yaşadığım güçlük, kaydı aldığım sıralarda tanık olduğum ender deneyimlerdi. Hikâyelerin aktörleri farkı olsa da olaylar bir örüntü içindeydi. Birinin hikâyesi diğesinde bir düğüme dönüşürken öbüründe bir çözüme dönüşüyordu.

Pratiğin teoriyle ilişkisini kurmanın, hangi kavramsal uğrak noktalarında durmam veya geçmem gerektiğini alandayken belirlemek, araştırmacı için gün içinde düşünülmesi gereken bir yükümlülüktür. Kendimden yola çıkarken, uğradığım kadınların tecrübeye dayalı yaşamsal benzerlikleri ve aynı mecrada olmaları, beni Collins ve Sirma’nın kesişimsellik kavramına götürmüştü. Kesişimselliğin “[...] sezgisel, problem çözen veya analitik bir araç şeklinde işlenmesi” kadınlık deneyimlerinden bilgi edinmede bireyin *öz-tarihini* (self-history) ve kurgusunu yaratmada oldukça elverişli olduğunu gördüm (2016, s. 226-228). Teori ve deneyim arasındaki praksisin, alanda

henüz anlatı esnasındayken içeriden olmanın verdiği içkin eleştiriyi ve mekândan sıyrılmamanın verdiği özgürleşmeyle de dışarıdan bakışı, izleklerin an içinde söylediği deneyimin nereye oturacağını kestirmek, aslında pratik bilgiyi almaya başlandığı andan itibaren şekilleniyor.

2.4. Araştırmacının Konumu: “*Ne İçindeyim Zamanın Ne de Büsbütün Dışında*,”¹³

Yöntem seçimi içinde kadınlık deneyimine ilişkin sıklıkla tercih edilen ve ciddi katkı sunan nitel araştırma deseni içinde yer alan otoetnografi, bilgi edinme pratiğinin hâlâ ilk tercih nedeni olmasının artalanında, duygulanımın önemli bir bilgi edinme pratiği içermesidir. Bugün alanda yaşanan araştırmacı ve izlek arasındaki dönüşlü, etkileşimli, dayanışmacı ve bütünleştirici bağ, izlek kadar araştırmacıya da bilgi üretiminde önemli bir paye sunmaktadır. Çünkü FA’da (Feminist Araştırma) önemli bir tartışma konusu olan, ‘kadınları yine kadınların en iyi anlayabileceği’ gerçeği hâlâ geçerliliğini korumaktadır. W. Laurance Neuman (2013’a, s. 152) FA için “feminist bir öz-kimlik taşıyan ve bilinçli olarak feminist perspektif kullanan insanlar tarafından” yürütüldüğünü belirtmektedir. Bunun nedeni, “feminizm sadece bir bakış açısı, bir görme biçimi, hatta bir epistemoloji, bir bilme biçimi değildir; bunların yanı sıra ve aynı zamanda bir ontoloji ve dünyada var olma biçimidir” (Stanley, 1990: 14). Dolayısıyla burada amaç, kadınlara ‘söz hakkı’ vermeye çabalamak ve “baskın olan erkek yönelimli perspektifleri düzeltmek” için çalışmaktır (Neuman, 2013’a, s. 152). Feminist yönelimli olmayan araştırmacılar, erkek bakış açısının farkında olunsun/olunmasın, sürdürdükleri dil/söylem pratiklerini kullanarak toplumsal değişimin önüne geçmektedir; çünkü FA’nın diğer araştırmalar arasındaki temel farkı, araştırmacıyı cinsiyetli varlıklar olarak görmesidir (Neuman, 2013’a, s. 154).

Araştırma için alana girdiğimde, köyde ilk kez kültürel çalışmalar kapsamında araştırmanın bir kadın tarafından yürütülüyor olması hem ilgi çekici hem de umutlandırıcı bir değer taşıyordu. İlk kez kadınların gündelik yaşam eylemlerinin merak konusu olması, kameranın onları gösterme amacı taşıması ve kendilerini ifade etme noktasında istekli olmaları, kadınlara yönelik başka konuları da çalışmam için beni yüreklendirmişti.

Alanda çalışma süresi, yaklaşık olarak üç ayı buldu. 2016 yılında, Ocak, Şubat ve Mart ayları içinde bazı izleklerin evinde kaldım, bazılarıyla ise sadece gündüzleri ziyaretlerine gittim. Alan çalışmasını özellikle İlkbahar mevsiminde yapmayı tercih ettim; çünkü ilkbahar mevsimi, köyde ikamet eden sakinlerin şehre gitmeyecekleri bir zaman aralığıydı. Görüşme için tercih ettiğim saatler ise kadınların gündelik işlerinin olmadığı ve genelde kendilerini rahat hissettikleri kuşluk ve ikinci vakitlerinde gerçekleşti. Görüşme yaptığım kadınların yaş aralığı, en genç 45, en yaşlı birey ise 90 yaşının üstündeydi. Alana girdiğimde ilk olarak bir süre gözlem yaptım ve kültürel

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “*Ne İçindeyim Zamanın*” Şiir’inden alıntıdır.

olarak yörenin geleneklerine alışmaya çalıştım. Örneğin, kimi aileler maaile otururken, kimi aile haremlik selamlık yaşam biçimini tercih ediyordu. Uyanma ve uyuma saatlerine alışmak, yeme içme alışkanlıklarını biyolojik olarak benimsemek (koyun sütünden yapılan ve kendine has kokusunun olduğu peynir, koyun etinin yağlı olması ne yine kendine has kokusu, karbonhidrat ağırlıklı beslenme gibi) ve iklim koşullarına alışmak hem zaman alıyor hem de belirli düzeyde çaba ve anlayış gerektiriyor.

Çalışmanın yapılacağı grubun dil ve söylem pratiklerine hâkimiyet, etnografik alan araştırmasında en önemli gereçlerden birisidir. Kürtçe biliyor olmam hem çalışma esnasında hem de deşifreleri doğrudan kendimin yapması, kolaylık sağlamanın ötesinde, duyguları metne yedirmede bana önemli bir avantaj sunmuştu. Feminist bir araştırma yürüttüğümü ilk başlarda söylemekte güçlük çektim; ancak çalışmanın kadınları önemsemediğini, kadınların yaşadığı ataerki dolayımı sorunsalları herkese duyurmayı amaç edindiğimi belirttim. Kentli kadınla köylü kadın arasında cinsiyete ilişkin deneyimden bilgi edinmede hiçbir farkın olmadığı belirtmek görüşmenin ilk açıklamasıydı. Onların tecrübelerinin önemli olduğunu ve bunu en iyi anlatacak olanın yine kendilerinin olacağını belirttim. Kadınlara mahsus bilgiyi kamusalılaştırmayı ise yine onlar gibi bir kadın aracılığıyla olması gerektiğini belirttiğimde, “Tanımadığım kişiyle ben neden konuşayım ki!” gibi bir tepkide bulundular. Bu tepki, araştırmanın kim ve nasıl yürütülmesi gerektiği konusunda önemli bir uyarı niteliğindediydi. Tam da bu nedenle “Bu nedenle buraya gelen benim!” demiştim. Kişisel belleğin mahremiyetle olan ilişkisi, deneyimin aktarılacağı bir tanıdık kişi arayışına girer. Bu nedenle feminist araştırma yönteminde sözlü tarih ve anlatıyla dayalı teknik, içeriden bakışı önermektedir. Kırsal alanda yaşam süren kadınların eğitilmiş kadınlara değer vermelerinin artalanında; “*Erkekten bir farkı yok ki, neden okumasın!*” düşüncesi yatıyor. Alanda Kuma konusunu çalışacağımı söylediğimde ilk karşılaştığım tepki umut vericiydi:

Söyle kızım, bu düzen bitsin, biz kadınlar bu ‘zehir şerbetini’ artık içmeyelim!

(ma tu em mecburın va şerbeta zıher vexun!)

Kadınlar (erkekler) hep hakarete maruz kalıyor. Neylerine yetmiyoruz! Onlardan neyimiz eksik?

(Em kuwasî çiyê wan (zılam/peya/mîêr) nabın!)

Erkekler kötü nefisli.

(Peya pır nefis pîsın).

Yazık değil mi gencecik kadınlara!

(Ne heyfî va jnıkana!)

Çalışma sırasında FA’cılarının, objektif, değer-yansız olmaları nerdeyse mümkün değil; çünkü merceğe aldıkları kişilerle etkileşime giriyorlar. Burada duygu alış-verişleri, deneyimlerde cinsiyet odaklı benzerlikler ve kişisel olanın özel (bilâkis son derece toplumsal ve politik) olmadığı fark edilir. Örneğin Shulamit Reinharz, “Formel ve kişisel

ilişkiler arasındaki bağlantısızlığın belirsizleşmesi ve [...] ayırımın ortadan kalkması gibi, feminist araştırmacıların çoğunun ortak özelliği olduğunu” belirtir (1992, s. 262-263). Benzer bir yerden bakan John W. Creswell (1998, s. 98), “objektif bir anlama çabasının, ancak sübjektif deneyimler aracılığıyla oluşabildiğini” vurgular. Alanda, izleklerle kurduğum ilişkide (akraba kimliğimden tamamen sıyrılamasam da zaman zaman yabancı konumuna düştüm, çünkü kan bağının olduğu birine anlatılmayacak olan bilgilere de ulaşma imkânı buldum), bu pozisyon beni bazen kız kardeşlik bazen de yabancı konumuna getiriyordu. Örneğin bir izlek, kumalığa ilişkin deneyimini anlattığında (anlatı esnasında hava soğuk olmasına rağmen ter içinde kaldı) odada bulunan hepimizin gözleri doldu. Yoğun duygu geçişlerinin olduğu o an, araştırmacı kimliğimin ve araştırmayı dışarıdan biri olarak yürütmenin ötesinde, bizleri kız kardeşlik durumuna getirdi. Konuya ilişkin “örtük bilgiye” (Neuman, 2013’b, s. 546) erişimi sağlayan ve duygu geçişlerinin olduğu an, araştırmacı konumundan sıyrılarak, feminist kimliğimin devreye girdiği pek çok zaman aralıkları oldu.

Etnografik araştırma deseni olarak feminist yöntem, araştırmacının zihnini alana girmeden önce kalıp yargılardan ya da birtakım ön kabullerden arındırmış olması gerekiyor. Örneğin, John Johnson, alanda araştırmacının “odaksızlaşması”¹⁴ gerektiğini belirtir (1975, s. 65-66). Ona göre bu geniş durumlarda, insanlar ve ortamlar yelpazesine tanık olmak, geniş bir ağ oluşturmayı gerektirmektedir. Bir diğer deyişle, çalışmaya neyin dâhil edileceği ve/veya hariç tutulacağına dair karar vermeden önce, alana dair genel bir bilgi edinilmelidir. Diğer bir odaksızlaştırma türü ise yalnızca araştırmacının rolüne odaklanmamasıdır. Burada “kişinin deneyimi katı bir profesyonel rolün ötesine” taşınması önemlidir (Douglas, 1976, s. 122). Araştırmacının, “profesyonel rolüne ihanet etmeden,” alanda mümkün olduğunca daha fazla deneyim yaşamak için rahat bir toplumsal mevkiinin dışına çıkması gerekmektedir (Neuman, 2013’b, s. 550). Çalışmayı yürütürken alandaki rollerimin zaman zaman değiştiğini, bu rollerin sabit olmaktan çok geçişli ve dönüşlü olduğunu bizzat yaşadım. Örneğin, bir izlekte (3. derecen yakınlık), gözlemci olarak katılımcı olmamı gerektirirken, diğer bir izlekte (anneannem) tamamen katılımcı rolünü üstlenmek zorunda kaldım. Burada kaçınılmaz olarak bir yerleşme¹⁵ konumuna girilmelidir. Yaklaşık olarak üç ay boyunca kaldığım köyde (kendi köyüm olmasına rağmen genelde yılda bir ya da iki kez ve iki günden fazla kalmıyorum), tamamen üyelik konumuyla yerleşme yaşadığımı belirtmeliyim. Bu kaçınılmaz konum, objektif ve yansız bakışı hasara uğratabileceği gibi duygusal anlamda doğru ve bütünlüklü bilgiye erişimi de sağlayan dikotomik bir durum gibi

¹⁴ *Odaksızlaşma*, “alan araştırmasının başlarında araştırmacının, bir alan araştırması yerindeki olaylara daha açık hale gelebilme için geçmişteki varsayımlar ve yerleşik fikirleri ortadan kaldırması tekniğidir”. W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (2013). (Çev: Sedef Özge), Ankara: Yayınodası.

¹⁵ *Yerleşme*, “alan araştırmasında bir araştırmacı aşırı ilişkiye girerek tüm mesafesini veya objektifliğini kaybettiğinde ve incelenen insanlarla birleştiğinde gerçekleşir”. W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (2013). (Çev: Sedef Özge), Ankara: Yayınodası.

görünebilir. Ancak, duygudaşlığın bu sayede anlaşılabilceği *doğrusal eşitlik konumu*, yerleşme perspektifiyle erişilebilir.

Alanda izleklerle eşit konumda bulunmanın diğer bir görünümü, onların gündelik rutinleri içine yerleşmektir. Örneğin, güne birlikte uyanma, rutin işlerinin içinde pasif seyirci konumundan çok aktif ve rol üstlenen bir duruma geçilmelidir. Bununla beraber, giydikleri kılık kıyafete benzer giysiler giyme, özellikle alanda araştırmacıyı konuya dâhil eden önemli bir koşuldur. Örneğin, dini muhafazakâr (çalışmayı yürüttüğüm köydeki grup, İslami muhafazakâr ve Hanefî mezhebine tabiidir) bir alanda pantolon giyiyor olmak ve başı açık olmak, bilgiyi edinmede büyük bir handikaba neden olabirdi. Bu nedenle, önceden diktirdiğim birkaç yekpare bir elbise (*kıras*) ve geleneksel beyaz başörtülerinden (*dısmal*) alarak, alana onların var olan kültürel dokusuna zarar vermeden iletişime geçtim.

2.5. Hikâyenin Peşinde: Her Anlatı Kendi Tekniğinin Kurgulayıcısıdır

Araştırmacıların deneyimlerinden ortaya çıkan ve gayri resmî bilgiye dayanan nitel araştırma deseni, araştırmacının merak duyduğu ortama dair samimi, birinci elden bilgiyi vurgular. Araştırma tasarımcısı kendisi ve incelediği insanlar arasına mesafe koymaktan kaçınır. Mesafenin ortadan kalkması, izlek ile yapılacak mülakatın seyrini belirlerken, kendini rahat hissettiği ve güvendiği kişi karşısında deneyimlerini paylaşır. Konuyla ilgili olarak Neuman'a göre, bu keyfi biçimde kişisel fikirleri araya sıkıştırarak veri toplama konusunda, kanıtları ve kişisel önyargıları destekleyecek biçimde seçici olarak kullanacağı anlamına gelmez (2013'a, s. 226). Benzer bir yaklaşımla Theodore M. Porter ise "objektiflik ideali bilimsel olduğu kadar politiktir" derken, yaşanan deneyimin toplumun sadece gündelik pratiklerinden ve mikro alanlardan değil, ideolojiden, tarihten, dönemin siyasal ikliminden etkilendiği gibi; anlatıcının dil ve söylem kodlarından, inanç değerlerinden, zihin yapısından hatta rüyalarından bile etkilenebilir (1995, s. 74). Dolayısıyla, izleklerin yaşantısı ve geçmiş deneyimleri, "kişisel çıkarların ve önyargıların kamusal standartlara tabi olmasını ima etmektedir" (Porter, 1995, s. 74).

Mülakat yapılacak kişileri belirledikten sonra sorulacak sorular, çalışmanın seyrini belirlemede oldukça önemlidir. İzleklerin tümüne aynı soruyu sormanın vereceği hasar, bir daha o kişiyle görüşmemeye kadar gidebilir ve sadece akraba konumuma değil, araştırmacı kimliğime de zarar verebilirdi. Bu nedenle X kişisine sorulacak soru ile Y kişisine sorulacak soruların hem dilinde hem de soru sorma biçiminde farklılıklara gitmek gerekmektedir.

Tezimle ilgili bilginin peşine düştüğümde, anneannemin (87) taziyesi (2016), birçok kadının bir arada olması, benim için bir fırsat yarattı. *Anahtar kişi* (annem) aracılığıyla, önceden izleklerle iletişime geçerek bir ön bilgilendirme yaptıktan (süre

tanımamın nedeni izleklerin belleğini kurcalaması ve duygusal olarak hazır duruma gelmesi içindi) bir süre sonra onlarla diyaloga geçtim. 7 kadınla önceden mülakatları yapıp görüntü ve ses kayıtlarını almıştım, ancak yeterli sayıya ulaşamayınca, taziyeye fotoğraf makinamla ve ses kayıt cihazımla donanımlı şekilde gittim. Taziyenin üçüncü akşamında, yengemin (amcamın eşi) evinde tesadüfen toplanmış olan kadınların olduğunu duyunca, hemen yanlarına gittim. Oda¹⁶ daki kadınların çoğunun üstüne ya kuma gelmiş ya da gitmişler. Yengemin ve annemin yardımıyla ulaşmak istediğim kadınlar Oda'da toplanmış, anneannemle yaşadıkları anıları anlatıyorlardı. Anneannemin de üstüne kuma gelmesi nedeniyle benzer deneyimleri taşıyan diğer kadınların anılarını gün yüzüne çıkarmam gerekiyordu. Ben de sohbete (hikayelere meraklı olduğumu bildikleri için zaten anlatmaya isteklilerdi) dâhil oldum. Çalışmamın önceden ne olduğu konusunda fikirleri olduğu için dolaylı yoldan teyzeme sordum. Bizde kaldığı geceyi hatırlattıktan sonra, aslında önceden bildiğim hikâyeyi bir daha anlatması, diğer kadınların da anlatmasını teşvik etmişti. İçeriden olmamın ve yaş olarak bazı deneyimleri duymaya uygun (ergin/olgun) olmam nedeniyle, zıfif/gerdek (*mahr*, ilk cinsel deneyimin olduğu gece)¹⁷, (*zewaj*, evlilik) gecesi de dahil olmak üzere pek çok deneyimi anlattılar. Normal koşullarda, genç kızların olduğu ortamlarda önceden cinsel içerikli sohbetler yapılmazdı, ancak çalışmamı ciddiye almalarından ötürü, çoğu soruyu sormam konusunda beni cesaretlendirdiler. Oda'da toplamda 7-8 kadın vardı. İlk izleğim, (90 üstü) 3. ve son eş olarak kuma gitmiş. Evlendiği kişinin kendinden 20 yaş civarında büyük olması ve rıza alınmadığı için (her kadın gibi) bu tecrübesini daha çok masumiyet, acınma, hüznün ve acizlik olarak kodlamış. Dolayısıyla, soracağım soru da bu minvalde olmalıydı. Evlendiği yaşı sorarak sohbete başladım. Bu durum, genç olmam nedeniyle, onların benimle özdeşim kurmasına ve tecrübesini rahat anlatmasını sağlamıştı. Fakat ilk izleğin kızının deneyimlediği kumalık, hüzünden çok öfke yüklüydü ve ilk sorduğum soru, “*Şimdi nasılsın? Bu duyguya alışabildin mi?*” şeklindeydi. İzleklerin kuma gitme/gelme nedenleri çeşitli olsa da hissedilen duygu ve maruz kaldıkları tutumlar benzerdi, ancak olgunun bellekte kodlanma biçimi farklılık gösteriyordu.

¹⁶ *Oda*, sadece erkeklerin bulunduğu bir mekân olarak örf ve usule dayalı bilgilerin genç kuşaklara aktarıldığı yerdir. Hiyerarşik bir yapılanma içinde korunan Oda kültüründe, odanın en üst köşesinde yaşça büyük, varlıklı ve erk sahibi olanlar, kapıya yakın yerde ise gençler oturur. Bu hiyerarşik oturma düzeninde gençlere söz hakkı verilmez, yemek yenmez ve oturma pozisyonları da yine kültürün belirlediği iffete uygun şekilde belirlenir; sesli gülme veya uygunsuz hareketler yapılmaz. Konuya feminist bakış açısından yaklaştığımızda, oda ve ev düzeni cinsiyete göre belirlenir. Örneğin, kadınların bulunduğu mekân odanın aksine ahıra yakındır çünkü hayvanlarla kadınlar ilgilenir. Erkeklerin küçük bir kamusal alanı olarak görülen oda mutfaktan uzakta olur. Kadınların sesli konuşması ve gülme sesleri olasılığına karşın erkeklerle yakın yerde bulundurulmazlar. “*Hêla mâle*” (evin tarafı) olarak tasvir edilen yer, “*tendur*” (yemeğin piştiği yer), “*histerk*” (yatağın serildiği yer) gibi mekânlar kadınlara mahsus hareket alanlarıdır. Kadınlara ait bir oda kültürü yakın geçmişe kadar yoktu, ancak şimdi dönüşümlü olarak zaman zaman kadınlar da gündüzleri bu mekânı kullanabiliyorlar. Bu konuda Orta Doğu toplumlarında görülen mahremiyet, dini ritüellerin aksine kültürel olarak belirlenir. Burada din doğrudan semavi bir öğreti değil, mevcut toplumun içindeki kültürle harmanlandığı için var olan kalıplara göre pozisyon değiştiriyor.

¹⁷ *Mahr* kelimesi Kürtçe’de zıfif/gerdek kelimelerinin karşılıdır, ancak kelime aynı zamanda “yılan” anlamına da gelmektedir.

Her izlek deneyimini anlatmaya meyilli olmayabilir. Çünkü “eğer minimum düzeyde bir özsaygıyı korumak isterlerse, kendi ezilmelerinin ve aşağılanmalarının bilinçlilik düzeyine çıkmasına izin vermezler” (Çakır, 2003, s. 68). Bu nedenle, bir izleğim için bir mevsim bekledim. Zira akrabalar arasında bir kadının üstüne kuma gelme durumu, utanç (*kebehet*) nedeni olarak görüldüğü için nerdeyse 20 yılı aşkın bir süre hiç konuşulmamıştı.

Kumalık olgusunu gurur meselesi olarak gören bir izlek ile görüşmek için bu kez anahtar kişi yerine acısını, doğrudan şahit olan amcamın eşiyle (kuma giden grupta) iletişime geçtim. Mülakat yapmayı seçtiğim zaman boşluğu ise, köyde kadınların dinlenmeye geçtikleri kuşluk (10-12 arası) vakitleriydi. Bu saatte kadınlar genelde toplanıp çay ile günlük rutinlerini konuşurlar. Kuzenimle izlek’in evine giderken, yolda beni uyardı. Hemen söze girmemem gerektiğini ve önce kendisinin söz alacağını söyledi. Aynı şekilde fotoğraf ve video için yine acele etmemem gerektiğini belirtti. Bizi mutfakta (hem samimiyet hem de daha rahat konuşuyor olmaları nedeniyle) ağırladılar. Çünkü o sırada evin gelininin (kuzenim, teyze kızı) mutfakta sütün pişmesi nedeniyle görüşmeyi orada gerçekleştirdik. Benim için bu bir fırsattı. Köy yerinde kadınların kendilerini en rahat hissettikleri yer ya mutfak (*Hêla Malê*) ya da Tandır’ın (*Tendûr*) başıydı. Kuzenim: “Hala (*Metê*) sana sormaya çekiniyorum ama senin yaşadığın olay şimdiye kadar duyduğum en zor olaydı. Benim de annem kuma gitmiş, o da çok hakarete maruz kalmış ama seninki daha zordu. Eğer üzülmeceksen bize anlatabilir misin?” sorularıyla sohbeti başlattı. Ben de ses ve kamera kaydını hiç kimseye göstermeyeceğime dair söz verdim. Böylece mülakatımız başlamıştı.

Alan çalışmasının en büyük handikaplarından biri, çalışmanın yürütüleceği coğrafyanın kültür ve dil dinamiklerini bilme koşuludur. Özellikle, diyalogu sağlayacak olan başlıca iletişim aracı olan dil, araştırmacıyı merkeze taşır. Kürtçe dilini bilmiyor olmam, daha rahat soru sormamı sağladı. Alan çalışmasında dil kadar, kültürel yakınlığın da önemli bir koşul olduğunu hatırdı tutarak temkinli olmak gerekiyor. Kısmen misafir konumunda olsam da zaman zaman konuştuğum kadınların o an yaptıkları işlerine destek oldum, yardım ettim. Bu yardımlaşma, bizi salt konuşan-dinleyen pozisyonundan çıkarıp, doğrusal bir zemine taşıdı. Bir deneyin parçası olmaktan çok işbirlikçisi gibi onlara aktör konumunu sağladı. Bourdieu, bu tür nitel araştırmalar için doğrudan tekniğin üzerine düşünülmesi gerektiğini vurgulayarak, “toplumsal araştırmanın düşünümsel olması (yani konusu kadar kendisinin de incelenmesi ve eleştirilmesi) gerektiğini vurgular” (Pierre Bourdieu’dan akt: Neuman, 2013’a, s. 141). Bu nedenle her alan araştırmacısı, aslında kendi çalışmasının hem kurucusu hem yürütücüsü konumundadır. Diğer bir deyişle, alanda teorik bilginin yanı sıra yordamsal olarak da sınırları esnek bir çalışma düzeni içinde hareket etmek, yeni bilgi açıklarını yakalamada önemli açılımlar sağlayabilir. Örneğin, not tutmada geliştirdiğim bir kodlama tekniğiyle, izleklerin duygu durumlarını uzun uzun yazmak yerine, anlayabileceğim

ve unutmayacağım çeşitli kodlar geliştirdim. Bu *duygusal kodlama şekli* hem kendi tekniğimi geliştirmemi hem de zaman kazanmamı sağladı.

Tablo: 1. Sembolik Şekiller Tablosu

Sembolik Şekiller Tablosu	
(.)	Kısa süreli sessizlik
(...)	Uzun süreli sessizlik
(__)	Sesin yükselmesi
(^^)	Hüzünlenme, ağlama
(=)	Gülme
(	Konuşmanın başka bir konuşmacı tarafından kesilmesi

2.6. Alanı Terk Etmek: Anlatı Biter

Üç aya yakın bir zaman geçirdiğim köyde, yeni bilgi akışlarının olmadığını görünce, ayrılma zamanının geldiğini fark ettim. Ayrılmadan birkaç gün önceden izlekleri bilgilendirerek, duruma alışmalarına yardımcı oldum. Feminist alan çalışmaları, diğer araştırma türlerinin aksine, “üyelerle arkadaşlığın sürdürülmesini savunur” (Neuman, 2013’b, s. 592). Araştırmada, izleklerin yakınlarım olmalarına rağmen (içerinden bakış) sınırlı bir ilişki içindeydim, ancak yürüttüğüm çalışma sayesinde ilişkiler, akrabalık bağının ötesine, (arkadaşlığa) taşındı. Bu durum, onlarla olan zorunlu yakınlığın ötesinde, aynı yerden bakmayı sağlayan (hayatta kalan izleklerle zaman zaman geçmişe dönük sohbetler yapıyoruz) bir avantaja (özdüşünümsel perspektif/duygudaşlık) dönüştü. “Cinsel kimliğin uğrak noktalarına ilişkin yürüttüğüm”¹⁸ diğer çalışmamda ise (dışarıdan bakış), alanda kısa süreli kalmamdan ötürü, onlarda derin bir duygu durumu yaşatmadı. Uzun aralıklarla da olsa hala çeşitli yollarla iletişim kuruyoruz. Alandan ayrılmadan önce tüm çalışmalarım, verilerimin ham kısmını izleklerle paylaştım. Çektiğim video ve/veya ses kayıtlarını onlara izlettim. Bu durum hem onları onurlandırmış (köyde yıllarca, genelde yine erkekler tarafından erkekler ve çocukların video ve/veya fotoğrafları çekilmiş. İlk kez bir kadının elinde fotoğraf makinası görmeleri, onları hem şaşırttı hem de umut aşıladı. Çünkü çoğu kadın: “*bizi de çeksene*” diyerek ricada bulundular) hem de eğlenmelerine neden olmuştu. Hayatta kalan izlekler, hala beni gördüklerinde, alan çalışmasına dair (bu kez de) farklı izlenimlerini (35 yaş ve üstü genç kadınların erken yaşta menopozun nasıl bir hissiyat yaşattığına dair duygusal deneyimlerini paylaştılar) anlatıyorlar. Alandan ayrılırken, izleklerin anlattıkları mahrem deneyimlerini hiçbir surette paylaşmayacağıma dair onlara söz verdim. Bu hem onların rahatlamasına hem de herhangi bir etik çıkmaza neden olmaması için karşılıklı güveni sağladı. Çalışmayı bitirdikten sonra, izleklerin okuma-yazmaları olmadığı için çocuklarıyla iletişime geçtim. Hala zaman zaman:

¹⁸ III. Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi’nde sunduğum “*Üç Kuşak Kadında Cinsel Kimliğin Oluşumu ve Üç İzlek: İlk Regl, İlk Cinsel Deneyim ve İlk Doğum*” bildiri. (Yayınlanmamış makale). 1-2 Kasım 2019, Antalya, Akdeniz Üniversitesi.

“*Derslerin nasıl, kadın hocaların var mı, notların yüksek olsun, sen orda bizi temsil ediyorsun!*” şeklinde motive edici geri dönüşlerde bulunuyorlar. Belgesel içerikli olan çalışmam da ise, proje bittikten sonra, videoyu torunları aracılığıyla izleklere ilettim. Bugün, izleklere bazıları hayatta değil...

Sonuç, Değerlendirme ve Öneri

Kadın çalışmalarında, epistemolojik yönetime ilişkin artık elle tutulur önemli adımların atıldığı, yeni çalışma imkânlarının geliştiği, tarihin silikleştirmesine karşın kadınların görünürlük kazanmaları, biz kadınlar için tarih yazmada, literatüre katkı sağlamada, yöntem geliştirmede ve yazın dünyasında yeni kadın öznelerin görünürlüğünü arttırmada önemli gelişmelerdir. Tarihten epistemolojiye giden yolun, pratikten teoriye giden yoldan geçtiğini ve alan deneyimleri içinde mayalandığı artık kabul edilmektedir. Cinsiyet çalışmalarında ‘yaşantının kendisini bir referans noktası’ kabul ederek, bilginin alan içinde ‘katılımlı-yapılandırıcı’ etkileşimlerle var olduğunu; yolu birbiriyle keşişen her alan deneyiminin sonucunda eylemden söyleme, oradan da diyaloga ve bu sayede bilgiye erişmenin ve epistemolojinin gelişmesine olanak tanıdığı bir gerçektir. Kadından kadına giden yolun, anlatının dışsallaştırılması sayesinde elde edildiğini, sözlü tarihin sunduğu anlatı olanağının var olan tarihi yapılandırıcı ve kurucu bir işlev üstlendiği, deneyimler dolayısıyla sağlanmaktadır. Bu nedenle her A kişinin hikâyesi B kişinin hikâyesinin devamı niteliğindedir. Hikâyeler arasında birinin diğerinde sürmesi, kadınlarda ‘baht dönüşü’ne (*catharsis*) neden olabilir. Çünkü her insan sadece ‘kendi’ değil, aynı zamanda ‘başka’sıdır da.

Yöntem geliştirmede çeperleri esnek, etkileşimli, yeni düşüncelere açık ve transdisiplinlerarası gelişen feminist epistemoloji, dolaysız şekilde özdeşünümsel bir teamüle ihtiyaç duyarken, “karşılıklı eşitlikçilik” sayesinde ise ‘doğrusal biçimde ilişkilenenin’ bilimsel çalışmalara hanel getirmeyeceği, yine kadın araştırmacılar sayesinde yönetime kazandırılmış bir zenginliktir. Sözlü tarih ve epistemoloji arasındaki dolaylı bağ, iki kişinin arasında geçen diyaloglar sayesinde fikrî temellükten çok ‘karşılıklı haklılaştırımı’¹⁹ geliştirdiği; böylelikle yöntem geliştirmede ve uygulamada ‘eşitliğin tahayyülden çok gerçekliğe büründüğü’ yine kadın çalışmacıların sayesinde.

Feminist araştırma yöntemi sayesinde “kadının istismar edilmesinin sonlandırılacağı”nı belirten Duelli Klein kadınları, “birer araştırma objeleri olarak sömürülmesini sona erdiren” hareket olarak görürken, Judith Stacey ise “tehlikeli manipülasyon riski” tartışmasının kapısını aralamıştır (1983, s. 95; 2017, s. 180). Özellikle, etnografya ile

¹⁹ *Karşılıklı haklılaştırım*, kavramı, Şeyla Benhabib’in kullandığı bir kavramsallaştırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal alanda eşitler olarak bireylerin, iletişimsel odaya varmalarını hedefleyen öznelerarası ilişki biçimlerinde, bir tarafın üretilmiş rıza veya fikri temellükünden çok, her iki tarafın, kültürel/normatif durumlarının çerçeve dışında bırakılmadan, kurulan karşılıklı diyaloga dayanır. Şeyla Benhabib, (1999). *Modernizm, Evrensellik ve Birey Çağdaş Ahlâk Felsefesine Katkıları*. (M. Küçük, Çev.), İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları. Kavramın geçtiği yer, burada: 50-52.

feminist araştırma arasındaki mütakabiliyet, araştırmacı ve izlek arasında kurulan dostane ilişkinin, veri toplama yükünün bitmesiyle alanı terk etme, iki taraf için de ciddi kopukluklara ve gayri-otantikliğe neden olabilir. Bu eleştirinin yapılması, yine kadın araştırmacıların üstlenmesi gereken bir yükümlülüktür; çünkü alanı deneyimleyen, yine ‘içeriden’ (*insider*) olanın gözlemleri sayesinde fark edileceğinden, eleştirme hakkının da sadece kadınlara ait olduğu kabul edilmelidir. Bu durum, feminist metodolojinin ortaya çıkardığı özerk bir sorun değil; aynı zamanda daha genel olarak sosyal araştırma için de olası sorunlardır (Ramazanoğlu, 2002, s. 2). Bunun yanı sıra, alan araştırması yaparken, etnografik sürecin istismarcı sürecini gözden geçirmek dikkate değerdir. Alanda edinilen bilginin ‘veri’ olarak tanımlanması ise bunun kesinleşmiş halidir. Alan araştırmacısının veriyi işleme sürecinde yorumlama ve anlamlandırmada manipüle edici (elbette ki araştırmacı veriyi ayıklama hakkına sahiptir) inisiyatife sahip olmasını engellemek için yine kadın araştırmacılarından oluşan bir etik kurulun (enstitüden bağımsız) belirlenmesi gerekmektedir. Bu sayede araştırmacı ve katılımcı arasında adaletli bir ilişki kurulmuş olacak ve alanı terk eden araştırmacı için de bir ‘ihanetten’ söz edilemeyecektir. Ancak kabul etmek gerekir ki, sözlü tarih ve anlatı yoluyla gelişen feminist yöntem, diğer tüm yöntem çalışmaları gibi eklemlemeye müsait, izlek-araştırmacı arasında kurulan mütakabiliyete dayalı ilişkiler dolayısıyla gelişim gösteren, diyalog ve gözlemle bilgi edinme çabasından beslenir. Caroline Ramazanoğlu, “feministlerin (diğer tüm sosyal araştırmacılar gibi), kendi sosyal yaşam bilgisine yönelik iddialarını” oluşturmaları gerektiğini; çünkü her şeyin gerçeğinin ölçülebileceği kesin veya mutlak bir bilginin olmayacağını belirtmektedir (2002, s. 1). Bu nedenle, olumlama kadar içkin eleştirel perspektife açık olmak, yine pratikten teoriye, etnografiden feminist yönetime ve alandan epistemolojiye giden patikalar sayesinde gerçekleştirilebilecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma kısmen İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 37697

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: This study was partially funded by Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University. Project number: 37697.

Kaynaklar/References

Atal, Yogesh (2016). Managing Multiplicity, The Insider-Outsider Duality, Economic and Political Weekly, Vol. 36, No. 36. pp. 3459-3466.

Benhabib, Seyla (1999). *Modernizm, Evrensellik ve Birey: Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkılar*. (M. Küçük, çev.) Türkiye: Ayrıntı Yayınları.

- Benhabib, Seyla (2003). *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*, United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic (2014). "Sunuş", *Düşünümssel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* içinde, Çev. Nazlı Ökten, Ankara: İletişim Yayınları. ss.135-175.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü* (6 b.). İstanbul: Paradigma.
- Chase, S. (2005). Narrative inquiry: Multiple lenses, approaches, voices. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (3rd ed., pp. 651–680). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Clandinin, D. J. (Ed.). (2007). *Handbook of narrative inquiry: Mapping a Methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Collins, Patricia Hill (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. NY: Routledge.
- Coulon, A. (2010). *Etnometodoloji*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Creswell, J. W. (1998) *Qualitative Inquiry and Research Design*, Londra: Sage.
- Çakır, Serpil (2003) Sözlü Tarih Projelerinde Yöntemsel Sorunlar ve Bu Sorunları Çözme Yolları, İlyasoğlu Aynur ve Kayacan Gülay. (Eds.). *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı İçinde*. ss. 57-70. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- D. H. Zimmerman, D. L. (1970). Ethnomethodology and The Problem of Order. J. D. Douglas içinde, *Understanding Everyday Life* (pp. 287-295). Cambridge UK: Cambridge University Press.
- Deem, R. (2002). Talking to manager-academics: Methodological dilemmas and feminist research strategies. *Sociology*, 36(4), 835–855. doi:10.1177/003803850203600403.
- Denzin, N.K. (1997). *Interpretive ethnography: Ethnographic practices for the 21st century*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Douglas, Jack D. (1975). *Investigate Social Research*. Beverly Hills, CA: Sage Press.
- Duelli Klein, Renate (1983). How to do what we want to do: Thoughts about feminist methodology, Bowles, Gloria, Duelli Klein, Renate, (ed.), *Theories of Women 's Studies*, Routledge and Kegan Paul: London.
- Edwards, E. (1992). *Anthropology and Photograph, 1860-1920*. New Haven and London: Yale University Press.
- Ellis, C. (2004). *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography*. UK: AltaMira Press.
- Faubion, James. D. and Marcus, George. E. (2009). *Fieldwork Is Not What It Used to Be: Learning Anthropology's Method in A Time of Transition*. Cornell University Press.
- Fischer, Michael J. (1986). Ethnicity and the Post-Modern Arts of Memory. In (ed. James Clifford and George E. Marcus) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* (194-233). Berkeley: University of California Press.
- Fox-Keller, E. (1985). *Reflections on Gender and Science*. New Haven: Yale University Press.
- Franke, C. O. (1983). Contemporary Field Research . R. M. Emerson içinde, *Ethnography* (pp. 60-67). Boston: Little, Brown.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: UK: Polity Press.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Gouldner, Alvin W. (1976) "The Dark Side of the Dialectic: Toward a New Objectivity", In, *Sociological Inquiry*, Vol. 46, No: 1, pp. 3-16.

- Hill Collins, Patricia ve Bilge, Sirma (2016). *Intersectionality*, Malden, MA: Polity Press. pp. 22-78.
- Hugh Mehan, H. W. (1975). *The Reality of Ethnomethodology*. New York: Wiley.
- John W. Creswell, C. N. (2018). "Qualitative Inquiry & Research Design Choosing Among Five Approaches" Alıntı *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (4 b.). California: Sage Publications.
- Johnson, John (1975). *Doing Field Research*. New York Press.
- Jules-Rosette, B. (1985). Entretien Avec Harold Garfinkel [Harold Garfinkle'le Görüşme]. *Societes* 5 (1), 35-39.
- Kant, I. (2002). *Ahlak Metaiziğinin Temellendirilmesi* (3 b.). (İ. Kuçuradi, Çev.) İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2008) *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*, (Bs. 2), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lykke, N. (2010). *Feminist Studies A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. New York: Routledge.
- Malinowski, B. (1922). *Argonauts of the Western Pacific*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Manheim, Karl (1936). *Ideology and Utopia*, New York: Harcourt, Brace and World.
- Merton, Robert K. (1972). "Insiders and Outsiders: A Chapter in The Sociology of Knowledge" Issue: 78. *American Journal of Sociology*, 1, pp. 9-47.
- Ewa Morawska, "A Historical Ethnography in the Making" *Historical Methods* 3, no. 11 (1997): 55.
- Moss, P. (2007). Emergent Methods in Feminist Research. In S. N. Hesse-Biber (Ed.), *Handbook of feminist research methods* (pp. 371–389). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Neuman, W. Laurance (2013'a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar*, I. Cilt. Çev. Sedef Özge, İstanbul: Yayınodası.
- Neuman, W. Laurance (2013b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar*, II. Cilt. Çev. Sedef Özge, Ankara: Yayınodası.
- Olesen, V. (2011). Feminist Qualitative Research in the Millennium's First Decade: Developments, Challenges, Prospects. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (4th ed., pp. 129–146). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Orhon, Göze (2014. 06. 01). "Alan Araştırması Deneyimini Tartışmaya Açmak: İçeriden Ya Da Dışarıdan Olmak, Çoğul Kimlikler ve Toplumsal Cinsiyet", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 54-64. http://cins.ankara.edu.tr/11_5.pdf
- Parsons, T. (1937). *The Structure of Social Action*. Glencoe, IL: Free Press.
- Patricia Randolph Leigh, Balck, J. Herman (2011). "Digital Equity İn A Traditional Culture: Gullah Communities İn South Carolina", Patricia. Randolph Leigh in, *International Exploration of Technology Equity and The Digital Divide: Critical, Historical and Social Perspectives*, Hershey New York: Information Science Reference. pp. 173-192.
- Porter, M. Theodore (1995). *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and The Public Life*, Princeton NJ: Princeton University Press.
- Ramazanoglu, Caroline and Janet, Holland (2002). *Feminist Methodology Challenges and Choices*, London: Sage.
- Reed-Danahay, Deborah E. (Ed.). (1997). *Auto/Ethnography: Rewriting the Self and the Social*. UK: Berg.
- Reinharz, Shulamit (1992). *Feminist Method in Social Research*, New York Oxford: New York Oxford: New York of University Press. pp. 46-76.

- Russell, C. (1999). *Experimental Ethnography: The work of film in the age of video*. Durham and London: Duke University Press.
- Schütz, A. (1962). *Collected Papers (vol. I) The Hauge*. Netherlands : Martinus Nijhoff.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (4 B.). (S. Durak ve A. Yılmaz,Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stacey, Judith (2017). “Feminist Bir Etnografya Olabilir mi?” içinde, *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*, Yolcu, M. Ali, (Der.), (Çev. Hüseyin Karakaya), Konya: Kömen Yayınları.
- Stanley, Liz (1990) *Feminist Praxis: Research, Theory and Epistemology*, Londra: Routledge.
- Stewart, A. J. (1994). Toward a feminist strategy for studying women’s lives. In C. E. Franz & A. J. Stewart (Eds.), *Women Creating Lives: Identities, Resilience and Resistance* (pp. 11–35). Boulder, CO: Westview Press.
- Turgut, B. Huriye (2018), “Feminist Bakış Açısından Evlilik ve Kumalığa Dair Kadın Anlatıları: Bir Sözlü Tarih Çalışması”, <https://tez.yok.gov.tr/ulusaltezmerkezi/tezsorgusonucyeni.jsp>
- Turgut, B. Huriye (2019). “Üç Kuşak Kadında Cinsel Kimliğin Oluşumu ve Üç İzlek: İlk Regl, İlk Cinsel Deneyim ve İlk Doğum”, III. Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi, 1-2 Kasım 2019, Antalya, Akdeniz Üniversitesi.
- Veyne, Paul (1978). *Comment on écrit l’histoire. Essai d’épistémologie*, Paris: Editions du Seuil.
- Weber, Max (1949). *The Methodology of the Social Sciences*, (Trans, eds. E. Shills and H. Finch), New York: Free Press.
- Wittgenstein, L. (1974). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (B. F. D. F. Pears, Çev.) London NY: Routledge.
- Yavuz, O. (2019). Otoetnografik Yaklaşımda Fotoğrafın Yeri Ve Yöntemi Üzerine: P1a Arke’nin Çifte Kimliği. *Moment Dergi: Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 6(2), 470-491.
- Yücel, Müslüm (2008). *Berdel, Evlilik İttifakı*, İstanbul: Kesit Yayınları.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/androcentric>